b_econ_2025_____

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ФІНАНСІВ І КРЕДИТУ

БЮДЖЕТНА СПРОМОЖНІСТЬ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЯК ОСНОВА ЇХНЬОГО ФУНКЦІОНАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський)

Виконала:
студентка 4 курсу, групи 472
заочної форми навчання
спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
Кудрявцева Маріна Павлівна_____
Керівник:
доцент кафедри фінансів і кредиту
Бак Наталія Андріївна _____

До захисту допущено
на засіданні кафедри
протокол № ___ від «___» травня 2025 р.
Завідувач кафедри фінансів і кредиту
_____ проф. Нікіфоров П.О.

Чернівці – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП……..... 3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ БЮДЖЕТНОЇ СПРОМОЖНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ……..……... 6
1.1. Доходи місцевих бюджетів як інструмент забезпечення бюджетної спроможності органів влади …….…….. 6
1.2. Видатки місцевих бюджетів як основа виконання органами місцевого самоврядування владних повноважень ……..….... 15
РОЗДІЛ 2. СТАН БЮДЖЕТНОЇ СПРОМОЖНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ В 2020-2024 РОКАХ..…….……..…… 22
2.1. Моніторинг джерел забезпечення бюджетної спроможності .....…..….. 22
2.2. Оцінка бюджетних можливостей органів місцевого самоврядування по виконанню власних і делегованих повноважень ……..... 31
РОЗДІЛ 3. ПОТЕНЦІАЛ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ БЮДЖЕТНОЇ СПРОМОЖНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ ….…….……..… 37
3.1. Можливості вдосконалення фінансової бази органів місцевого самоврядування ……..... 37
3.2. Напрямки оптимізації видаткової частини місцевих бюджетів …….. 44
ВИСНОВКИ……. 50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ……..... 54
ДОДАТКИ ……... 60

ВСТУП

Актуальність роботи. Передача владних і бюджетних повноважень з центрального рівня на рівень місцевої влади стала однією з найуспішніших і найвизначальніших реформ з історії незалежної України.

На сучасному етапі ключовим стратегічним завданням є удосконалення механізму державного управління та регіональної влади, забезпечення ефективного функціонування місцевого самоврядування, створення сприятливих передумов для життя населення та отримання ними якісних та ефективних соціальних послуг. Успішне досягнення цієї мети напряму залежить від рівня економічного та соціального розвитку країни та окремих її регіонів і територій, належної фінансової спроможності територіальних громад і стабільних джерел для поповнення дохідної частини їхніх місцевих бюджетів.

Адже фінансова спроможність громади є одним із головних чинників, від якого, як правило, залежить ефективність роботи територіальних громад. Економічна спроможність суб'єктів підприємництва, наявність кваліфікованих трудових кадрів, а також розвинена мережа промислової та соціальної інфраструктури створюють передумови для сталого розвитку громад в Україні.

У результаті реалізації реформи значно підвищилася зацікавленість органів місцевого самоврядування у зростанні їх дохідної частини бюджету, пошуку додаткових джерел доходів, підвищенні ефективного адміністрування владою одержаних податків і зборів. Фінансово спроможні громади показують високі і стабільні темпи росту власної дохідної частини. У напрямку витрачання коштів пріоритет надається формуванню найоптимальнішої структури витрат бюджету, створенні ефективного та раціонального управлінського апарату рад, впровадженню систематичного моніторингу витрат бюджетних коштів і запобіганню неефективного використання фінансових ресурсів.

Бюджетні показники – це ключовий інструмент оцінки стану соціально-економічного розвитку відповідної території та її спроможність до сталого функціонування. Достатній обсяг фінансових ресурсі [illegible] сцевому бюджеті

свідчить про здатність територіальної громади забезпечувати надання високоякісних та найрізноманітніших послуги своєму населенню, проводити реалізацію соціальних та інфраструктурних проектів, створювати умови для розвитку малого та середнього бізнесу, зростання обсягів інвестицій, крім того, розробляти та фінансувати програми місцевого розвитку та проводити інші заходи, спрямовані на підвищення якості життя мешканців громади.

Дослідження фінансової спроможності місцевих бюджетів неодноразово досліджувалося в наукових працях О. Василика, Н. Бак, В. Зайчикової, А. Єпіфанова, В. Кравченка, Я. Казюк, В. Опаріна, К. Павлюк, С. Слухая, І. Чугунова та інших.

В той же час ситуація в бюджетному секторі на місцевому рівні дещо погіршилася у зв'язку із повномасштабним військовим нападом російської федерації на Україну. За результатами оцінювання фінансової спроможності, проведеними експертами Центру політико-правових реформ за 2024 рік з 1331 діючої територіальної громади згідно з даними сайту "Децентралізація": «456 територіальних громад включено до категорії високого рівня спроможності (34,3% від кількості громад, по яких здійснювалося оцінювання), оптимальний рівень репрезентують 284 територіальні громади (21,3%), до задовільного рівня віднесено 242 територіальні громади (18,2%), до категорії з низьким рівнем належить 218 територіальних громад (16,4%), до категорії з критичним рівнем фінансової спроможності віднесено 131 тергромаду (9,8%)».

Враховуючи сучасні обставини, зокрема пандемію та російсько-українську війну, що істотно впливає на процес становлення територіальних громад в нашій державі, місцеве самоврядування, центральна і місцева влада зобов'язані діяти максимально відповідально, адже будь-яка помилка може до втрати здобутків реформи децентралізації. У цьому контексті питання забезпечення бюджетної самодостатності територіальних громад набуває особливої ваги.

Метою дослідження є аналіз рівня бюджетної спроможності територіальних громад та його впливу на виконання власних і делегованих повноважень органів місцевого самоврядування в сучасних умовах.

Мета роботи зумовлює необхідність вирішити наступні **завдання**:

1) з'ясувати нормативно-правове регулювання формування дохідної частини місцевих бюджетів;

2) охарактеризувати принципи здійснення витрат на реалізацію власних і делегованих компетенцій органами місцевої влади в Україні;

3) провести аналіз спроможності місцевих бюджетів Чернівецької області за останні п'ять років;

4) дослідити напрями витрачання бюджетних коштів;

5) виявити проблеми та окреслити шляхи поліпшення бюджетної спроможності органів місцевої влади в нашій країні під час дії воєнного стану та після завершення війни.

Об'єктом дослідження є система фінансових взаємовідносин різних рівнів влади в бюджетному процесі.

Предметом дослідження є механізм фінансового забезпечення спроможності органів місцевого самоврядування реалізовувати власні та делеговані повноваження.

Методи дослідження. При написанні кваліфікаційної роботи використано сукупність загальнонаукових, конкретно-наукових і спеціальних методів. При аналізі застосовано системний і структурний методи, діалектичні та формально-логічні методи, узагальнення, порівняння, статистичні методи та підходи.

Методологічною базою роботи стали різні джерела інформації: Конституція України, Бюджетний кодекс України, статті в періодичних і наукових виданнях.

Інформаційною базою дослідження є статистична та фінансова звітність Департаменту фінансів Чернівецької обласної державної (обласної військової) адміністрації за 2020-2024 роки.

Обсяг і структура роботи. Кваліфікаційна робота включає вступ, три розділи. В тому числі шість питань, висновки, список використаних джерел, шість додатків. Обсяг її основної частини становить 51 сторінку, на яких розміщені 11 ілюстрацій (п'ять рисунків і шість таблиць).

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ БЮДЖЕТНОЇ СПРОМОЖНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

1.1. Доходи місцевих бюджетів як інструмент забезпечення бюджетної спроможності органів влади

На сьогоднішній день в державі сформовано конституційні основи функціонування місцевого самоврядування, Верховною Радою України ратифіковано Європейську хартію місцевого самоврядування, ухвалено низку законодавчих, нормативних та правових актів, що забезпечує правове та фінансове підґрунтя діяльності та функціонування органів місцевого самоврядування. У країні розпочато реформу міжбюджетних відносин, основною метою якої є децентралізація владних управлінських функцій і передача прав та повноважень до рівня територіальних громад. Це в свою чергу вимагає переформатування функцій, компетенцій і ресурсного забезпечення як на центральному або регіональному рівнях, так і на базовому рівні, підвищення бюджетної спроможності місцевих бюджетів, поліпшення матеріальної та фінансової основи місцевого самоврядування.

Перелік повноважень, які покладені на органи місцевої влади, є дуже широким, і забезпечити його реалізацію неможливо без фінансового підґрунтя та його раціонального використання. Саме завдяки акумуляції фінансових ресурсів у розпорядженні органів місцевої влади і з'являються умови для реалізації їх повноважень, що, в свою чергу формує економічні, фінансові, соціальні, правові та інші можливості розвитку певної територіальної громади.

Місцеві бюджети займають провідне місце не лише у системі управління державними фінансами, але й мають ключове значення у формуванні її економічної моделі Їхнє значення обумовлене особливостями побудови діючої економічної системи, обраними пріоритетами та цілями суспільного розвитку.

Багатогранна роль місцевих бюджетів визначається тим, що вони

виступають: суттєвим фактором економічного розвитку громади і забезпечення її фінансової стабільності; знаряддям макроекономічного регулювання на внутрішньодержавному рівні; фінансовою основою місцевого самоврядування; інструментарієм для реалізації політики регіонального розвитку на державному рівні; механізмом формування і витрачання бюджетних ресурсів територіальних громад; значним інструментом міжбюджетного вирівнювання між регіонами; головним фінансовим джерелом для функціонування місцевої економіки, фінансування та вирішення соціально-економічних питань; місцеві бюджети відіграють важливе значення у дотриманні конституційних гарантій, та соціальних прав громадян, підвищення рівня добробуту мешканців країни.

Т.Г. Бондарук визначає, що «місцеві бюджети – це основний шлях для доведення до громадян кінцевих результатів суспільного виробництва, які направляються на суспільне споживання. Саме через механізм місцевих бюджетів суспільні фонди споживання перерозподіляються як в територіальному так і в соціальному розрізах. Поряд з іншими складовими бюджетної системи місцеві бюджети є одним з головних інструментаріїв реалізації в практичній діяльності програми економічного й соціального розвитку як окремих регіонів, так і держави загалом» [4, с. 53].

Усі місцеві бюджети в Україні є самостійними, що передбачає законодавче закріплення їм відповідного переліку доходів, а також надання права органам місцевого самоврядування на самостійне визначення пріоритетних напрямків витрачання бюджетних коштів згідно з чинним законодавством України. Місцеві ради мають право самостійно і незалежно від інших рад формувати, розглядати, затверджувати та виконувати власні місцеві бюджети.

Згідно з положеннями статті 9 Європейської хартії місцевого самоврядування, діючі органи місцевого самоврядування в межах дії національної економічної доктрини забезпечуються правом на власні достатні фінансові ресурси, які спрямовуються на забезпечення своїх потреб та для виконання наданих їм повноважень. Обсяг зазначених фінансових ресурсів має дорівнювати рівню функцій, покладених на них Конституцією та законами

України. При цьому частина цих фінансових ресурсів органів місцевого влади повинна формуватися шляхом надходження до дохідної частини місцевих податків та зборів:

- «органи місцевого самоврядування користуються правом … на власні достатні фінансові кошти, які вони можуть вільно витрачати в межах своїх повноважень» [14];

- «обсяг фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування повинен відповідати повноваженням, які прокладені на них Конституцією або відповідним законом» [14];

- «захист більш слабких у фінансовому вимірі органів місцевого самоврядування здійснюється шляхом використання методу бюджетного вирівнювання або аналогічних відповідних методів із метою забезпечення подолання результатів нерівномірного розподілу потенційних фінансових ресурсів і фінансового тягаря, який органи місцевої влади повинні нести...» [14];

- «у міру потреби, держава надає дотації органам місцевого самоврядування не для фінансування конкретних проектів. Надання дотацій не скасовує основоположної самостійності органів місцевого влади щодо власні бюджетної політику в межах своєї компетенції» [14].

Таким чином, забезпечення фінансової незалежності, самостійності та ефективного діяльності органів місцевого влади та самоврядування безпосередньо залежить саме від надходжень до місцевих бюджетів, які мають виконувати роль стабільної та надійної фінансової основи для реалізації покладених на них повноважень.

У сучасних фінансово і економічних наукових працях відсутнє єдине узгоджене визначення поняття «доходи місцевих бюджетів» або його уніфіковане визначення, при цьому різноманітність підходів до його дефініції та намагання науковців узагальнити його сутність свідчать «про виняткову важливість доходів місцевих бюджетів та особливу роль, яку вони відіграють у побудові бюджетній системі країни як інструменту фінансового провадження соціально-економічного розвитку території» [34, с. 125].

Як зазначає Н.М. Позняковська, «у наукових виданнях та чинних нормативно-правових документах при визначенні поняття доходів бюджету, зазвичай, визначають лише джерела їх формування та шляхи використання» [38, с. 151]. Також необхідно зазначити, що у наукових працях здебільшого дають визначення доходів саме центрального бюджету, та досить не часто – місцевого.

Д.А. Бекерська, проводячи аналіз доходів бюджету з правової точки зору, характеризує їх як «грошові надходження до центрального бюджету, до яких відносяться внески до державних цільових фондів (крім внесків до Пенсійного фонду України й Фонду соціального страхування) та до бюджетів територіальних громад» [3, с. 355]. Себто усі надходження, що зараховуються до загального чи спеціального фондів Державного бюджету України чи місцевих бюджетів стають доходами бюджету.

Спільна думка С.І. Юрія та Й.М. Бескида полягає в тому, що «доходи центрального бюджету - це частина централізованих ресурсів країни, які необхідні для забезпечення покладених на неї функцій» [52, с. 112]. Майже такої ж думки щодо визначення доходів бюджету й Л.Є. Клець: «частина грошових коштів, що централізуються державою до центрального фонду для виконання та реалізації визначених законодавством функцій» [23, с. 312].

О.П. Кириленко характеризує доходи місцевих бюджетів як «складову фінансових ресурсів країни, що, відповідно до діючого бюджетного законодавства, є власними та закріпленими видами доходів, які акумулюються у фондах грошових ресурсів органів місцевого самоврядування за рахунок податкових, неподаткових надходжень, доходів від операцій з капіталом та до цільових фондів, ресурсів, виділених з інших бюджетів для забезпечення ефективного та повноцінного виконання ними власних та делегованих повноважень» [22, с. 124].

На думку О. В. Чинчин, «доходами місцевих бюджетів є грошові ресурси місцевих бюджетів, які надходять до них у вигляді безповоротних надходжень, які визначені бюджетним законодавством України для наступного перерозподілу та витрачанню на цілі та заходи, що обумовлені необхідністю грошового

забезпечення індивідуальних потреб населення, що проживають на території громади (на рівні бюджетів місцевого самоврядування), спільних потреб декількох територіальних громад (на рівні районних та обласних бюджетів), а також визначених законодавством (власних та делегованих) повноважень органів місцевої влади та органів місцевого самоврядування» [55, с. 105].

Склад доходів місцевих бюджетів та форма акумулювання ресурсів до місцевих бюджетів випливає з побудови фінансової та бюджетної систем держави, економічної моделі розвитку та завдань, які постають перед суспільством у певний період його діяльності. Система доходів місцевих бюджетів охоплює множинність усіх видів надходжень, що акумулюються багатоманітними шляхами, їх взаємопов'язане і цільове використання в межах бюджетного процесу.

Одними з основних функцій, які повинна забезпечити діюча система доходів місцевих бюджетів є фіскальна та регулююча функції. Фіскальна функція полягає у надходженні до місцевих бюджетів фінансових ресурсів, необхідними для проведення видатків, які затверджені у відповідних рішеннях сесій місцевої влади і місцевого самоврядування. Регулююча функція доходів місцевих бюджетів полягає в інтенсифікації розвитку територій і населених пунктів, росту промислової бази, виробництва і підвищення ефективності його діяльності, зростання соціальних, економічних стандартів та розвиток соціальної сфери в державі.

Бюджетним кодексом України законодавчо визначено, що «доходи бюджету – це податкові, неподаткові та інші надходження до бюджету на безповоротній основі, залучення яких передбачено чинним законодавством України (включаючи міжбюджетні трансферти, плату за надання державою адміністративних послуг, власні надходження бюджетних організацій та установ)» [6].

Доходи бюджету визначаються за такими складовими: «1) податкові надходження; 2) неподаткові надходження; 3) доходи від операцій з капіталом; 4) трансферти» [6].

Податковими надходженнями бюджету визначаються передбачений чинним податковим законодавством України перелік загальнодержавних податків і зборів, а також місцеві податки і збори.

Неподатковими надходженнями згідно з чинним законодавством є:

«1) надходження від власності та підприємницької діяльності суб'єктів господарювання;

2) адміністративні податки, збори та інші платежі, доходи організацій від некомерційної діяльності господарських суб'єктів;

3) інші неподаткові надходження до бюджету» [6].

Доходи бюджету від операцій з капіталом – це надходження від продажу органами місцевої влади капітальних активів (власних основних фондів громади, державних резервів і запасів, землі).

Міжбюджетні трансферти – кошти, отримані від різних органів центральної влади, місцевих органів самоврядування, інших держав або міжнародних установ та організацій на безоплатно та безповоротно.

Сутність процесу формування доходів бюджетів місцевих органів влади полягає в законодавчо закріпленій діяльності цих установ, пов'язаній із процесом складанням місцевих бюджетів відповідно до форм і напрямів організації та створення фінансових коштів на місцевому рівні для забезпечення фінансовим активом соціально-економічного розвитку регіонів та покращення добробуту громадян. Суб'єктами формування дохідної частини місцевих бюджетів виступають: органи центральної державної влади, органи місцевої влади, населення, асоціації, громадські установи та організації, державний та приватний сектори економіки.

Формування дохідної бази місцевих бюджетів, визначення повноважень дійових осіб бюджетного процесу на центральному та місцевому рівнях, а також розподіл компетенцій між ними регламентуються відповідною законодавчою базою. До неї належить: Конституція України, Бюджетний кодекс України, Податковий кодекс України, Закони України: «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про місцеві державні адміністрації», щорічні Закони України «Про

Державний бюджет України на відповідний рік», відповідні постанови Верховної Ради України з питань бюджету, укази Президента України, інші нормативні та правові акти Кабінету Міністрів України, центральних органів виконавчої влади, міжнародні договори та угоди, ратифіковані Верховною Радою України, зокрема Європейська хартія місцевого самоврядування та ін.

Склад дохідної частини державного бюджету чітко зазначено в статті 29 Бюджетного кодексу України. Характерні особливості адміністрування та зарахування певних джерел доходів до центрального бюджету можуть бути окремо визначені в законі про Державний бюджет на відповідний бюджетний рік.

Склад дохідної частини місцевих бюджетів по видах надходжень та нормативи зарахування цих податків до відповідних бюджетів громад визначаються чинним Бюджетним кодексом:

– «стаття 64 – надходження до загального фонду бюджету сільських, селищних, міських територіальних громад» [6].

Основними надходженнями бюджетів громад визначені 64 відсотка податку на доходи фізичних осіб, частина, а саме 37% рентної плати за спеціальне користуванням лісовими ресурсами, 45% надходжень рентної плати за спеціальне використання водних ресурсів, 25% рентної плати за використання надрів загальнодержавного значення, 100% державного мита, 100 акцизного податку з продажу господарськими суб'єктами роздрібної торгівлі підакцизних товарів, 100% податку на прибуток підприємств та господарських установ комунальної власності, в повному обсязі надходження місцевих податків та збори, 100% плати за ліцензії на окремі види підприємницької діяльності, адміністративний збір за виконану державну реєстрацію, інші надходження, що підлягають перерахуванню до бюджетів місцевих громад відповідно до діючого законодавства;

– «стаття 64^1 – доходи загального фонду районних бюджетів» [6].

До дохідної частини районних бюджетів зараховується податок на прибуток суб'єктів господарювання комунальної власності, засновником яких

визначені районні ради, 100% плати за ліцензії, що надаються районними державними адміністраціями, доходи від орендної плати за використання майна, засновником якого є районні ради, надходження орендної плати за водні об'єкти, які надаються суб'єктам господарювання в користування на орендних умовах РДА, районними радами, надходження адміністративного збору за проведення державної реєстрації підрозділами РДА, інші надходження, що зараховуються до районних бюджетів відповідно до чинного бюджетного та податкового законодавства;

– «стаття 66 – надходження до загального фонду обласних бюджетів» [6].

До дохідної частин обласних бюджетів надходять 15% податку на доходи фізичних осіб, частина (10%) податку на одержаний прибуток підприємств державної власності, 100% податку на одержаний прибуток підприємств та господарських установ, що знаходяться в комунальній власності, 45% рентної плати за спеціальне користуванням водними ресурсами, 25% надходжень рентної плати від суб'єктів господарювання за користування надрами, 100% плати за користуванням іншими природніми ресурсами, що зараховуються до обласних бюджетів, надходження акцизного податку з вироблених в Україні підакцизних товарів, 100% орендної плати за користуванням водними об'єктами, що знаходяться в орендному користуванні, наданому облдержадміністрацією, надходження плати за отримані ліцензії на певні види господарської діяльності, 100% надходжень плати за державну реєстрацію, здійснену державними органами, адміністративні штрафи, що виписуються місцевими органами виконавчої влади, інші надходження, що підлягають перерахуванню до обласних бюджетів згідно з чинним законодавством»

– «стаття 69^1 – надходження спеціального фонду місцевих бюджетів» [6].

До дохідної частин спеціального фонду місцевих бюджетів зараховуються надходження до бюджету розвитку бюджетів громад, надходження від відшкодування втрат підприємств, що здійснюють сільськогосподарське і лісогосподарське виробництво, реєстраційні внески суб'єктів господарювання, 70% грошових відшкодувань за шкоду, заподіяну підприємствами

навколишньому природному середовищу, 55% екологічного податку, в повному обсязі власні надходження бюджетних закладів, цільові та благодійні внески підприємств до фондів охорони навколишнього природного середовища, створених місцевими радами, надходження коштів до цільових фондів, створених місцевими радам, повернення коштів від кредитів, наданих державою індивідуальним сільським забудовникам; повернення кредитів, наданих молодим сім'ям та окремим молодим особам на будівництво або придбання житла, інші доходи спеціального фонду, передбачені законом про Державний бюджет України на відповідний період;

– «стаття 71 – бюджет розвитку місцевих бюджетів» [6].

Надходження до бюджету розвитку територіальних громад включають дивіденди, одержані від акцій господарських товариств, у статутах яких є майнова частка комунальної власності, плата за надання органами влади місцевих гарантій, надходження коштів від пайової участі суб'єктів господарювання у розвитку інфраструктури територіальної громади, концесійні платежі щодо об'єктів, що перебувають в комунальній власності, одноразова фіксована плата, визначена концесійним договором, кошти від продажу майна, що знаходиться в комунальній власності, включаючи надходження від відчуження земель несільськогосподарського призначення, 90% коштів від продажу земель несільськогосподарського призначення, міжбюджетні капітальні трансферти з інших бюджетів, надходження від повернення кредитів, які були надані з відповідного місцевого бюджету, місцеві запозичення, здійснені у відповідності до чинного законодавства, кошти, які перераховуються з іншої частини (загального фонду) місцевого бюджету за відповідним рішенням місцевої ради.

Враховуючи вищевикладене, можемо констатувати, що законодавець чітко визначив склад доходів між різними рівнями місцевих бюджетів. Це дає змогу мінімально забезпечити бюджетну спроможність органів місцевої влади.

1.2. Видатки місцевих бюджетів як основа виконання органами місцевого самоврядування владних повноважень

В результаті проведення реформи бюджетної децентралізації основний акцент у розв'язанні проблем регіонального та субрегіонального рівня зміщується на органи місцевої влади, які відіграють важливу роль у забезпеченні державою прав громадян на прийнятний рівень життя, доступ громадян до суспільних послуг і благ, забезпечення умов сталого розвитку громад та зростання їх як соціального, так і економічного потенціалу. Теперішній вітчизняний досвід складання та виконання місцевих бюджетів за витратами засвідчує посилення їх ролі в бюджетної системи держави як основного гаранта виконання органами місцевого самоврядування владних повноважень.

У сучасних наукових дослідженнях переважає підхід до характеристики змісту бюджетних витрат за їх економічним спрямуванням, «…зумовленим суспільним способом виробництва, функціями та природою держави, вони виконають вирішальну роль у задоволенні нагальних потреб соціально-економічного розвитку держави» [12, с. 89].

Окремі науковці ототожнюють поняття державних і регіональних видатків як «..конкретні суми видатків держави і територіальних громад, що здійснюються ними для забезпечення виконання своїх функцій і завдань». Такі видатки мають публічний характер. Витрати бюджету становлять важливу складову фінансової компетенції держави та територіальних громад, зокрема, щодо планування, розподілу, використання й контролю за грошовими коштами, які надаються їм у користування.

О. Василик розкриває поняття «видатки місцевих бюджетів» як такі, що «…безпосередньо пов'язані з інтересами широких верств населення й суттєво впливають на загальні соціальні процеси в державі й насамперед на рівень добробуту населення, освіченості, забезпеченості медичними послугами, а також послугами в галузі культури, спорту, соціальної захищеності на випадок непередбачуваних обставин» [7, с. 208].

В. Опарін визначає зміст бюджетних видатків як «…публічні безперервні витрати держави чи муніципальних утворень у вигляді суворо опосередкованих нормами права економічних відносин щодо розподілу та використання централізованих фондів грошових коштів з метою забезпечення завдань і функцій держави» [34, с. 16].

Також поширеним визначенням видатків бюджету є через «…законодавчо визначення норм і порядку використання бюджетних коштів, зумовлених конституційними функціями країни, рівнем розвитку держави». Так, К. Павлюк концентрує увагу на тому факті, що «…видатки місцевих бюджетів відображають такі ж соціально-економічні взаємини, що й видатки державного бюджету, однак на місцевому рівні вони проводяться з урахуванням регіональних особливостей та передбачаються на тих самих законодавчих актах, що й дохідна частина місцевих бюджетів» [35, с. 111].

Видатки місцевих бюджетів класифікують за різними напрямками. Розглянемо, в першу чергу, функціональну класифікацію видатків. Класифікація видатків за функціональною ознакою здійснюється відповідно до основних напрямів, з якими пов'язані витрати держави. Дана класифікація видатків розділена на відповідні розділи витрат, які, в свою чергу, поділяються на підрозділи та групи. Використання функціональної класифікації надає можливість проводити аналіз змін видатків держави, відслідковувати їх структуру та динаміку відносно їх функціонального призначення, А це, в свою чергу, забезпечує чітке прогнозуванню видатків на наступні роки.

Економічна класифікація витрат бюджету передбачена для забезпечення розмежування витрат розпорядників та одержувачів коштів бюджету відповідно до економічного змісту операцій, які проводяться в межах реалізації функцій держави та місцевого самоврядування.

Ця класифікація деталізує напрямки використання бюджетних ресурсів за їх предметними характеристиками (заробітна плата працівників, нарахування на неї, поточні видатки на всі види господарської діяльності бюджетної установи, проведення виплат населенню (трансферти) та інші категорії). Зазначений підхід

до розмежування видатків виокремлює захищені статті видатків бюджету та передбачає уніфікований порядок використання бюджетних коштів всіма розпорядниками, що сприяє підвищенню прозорості та ефективності бюджетного процесу.

За економічним напрямком видатки розмежовуються на поточні та капітальні.

Поточні видатки бюджету - це бюджетні витрати, які направляються на реалізацію бюджетних заходів та забезпечують поточне утримання бюджетних закладів, здійснення досліджень, заходів та перерахування поточних фінансових допомог громадянам і установам, організаціям та підприємствам. Поточні видатки складаються з:

- оплати праці. До цієї категорії відносяться видатки на виплату заробітної плати всіх штатних працівників бюджетних закладів, а також проводиться грошове забезпечення військовослужбовців, поліцейських, а також інші виплати, включаючи витрати на премії та надання інші видів заохочень чи винагород, якщо це передбачено чинним законодавством;

- використання товарів і послуг. За цим напрямком здійснюється видатки, пов’язані з поточною оплата послуг, а також придбання предметів постачання та матеріалів, які не підлягають обліку як основні засоби;

- обслуговування боргових зобов’язань. За цим кодом здійснюється облік видатків, спрямованих на обслуговування як внутрішнього так і зовнішнього боргу;

- поточних трансфертів. В цій категорії обліковуються витрати на перерахування дотацій, субсидій, поточних трансфертів установам, іншим бюджетам, надання грантів юридичним та фізичним особам;

- соціального забезпечення. До цього напрямку відносяться: поточні трансферти громадянам, у тому числі оплата різних видів соціальних виплат, пільг та субсидій населенню; стипендій студентам; пенсійного забезпечення; придбання путівок на відпочинок. Крім цього, за даним кодом проводяться оплата податку на доходи фізичних осіб та інші податки відповідно до

законодавств, які отримуються із сум матеріальних соціальних допомог;

- інші поточні видатки. По даному напряму фінансуються витрати, які не відносяться до оплати бюджетними установами придбаних товарів та послуг, у тому числі перерахування податкових та неподаткових платежів на безповоротній основі, перерахування збору на обов'язкове державне пенсійне страхування, перерахування штрафів, зокрема за несвоєчасну перерахування податків до бюджету, оплата придбаного патенту та платежі за продовження строку його дії, плата за придбані ліцензії, перерахування членських внесків громадським та негромадським організаціям, якщо це не суперечить законодавству, відшкодування збитків, завданих населенню незаконними діями органів державної влади та інше.

Капітальні видатки - це витрати, що здійснюються з метою оплати основного капіталу для установи (капітального обладнання і засобів довгострокового використання), інших необоротних активів (включаючи придбання земельних ділянок, нематеріальних активів та ін.), на здійснення капітальних інвестицій, проведення капітального ремонту; на створення резервів державних запасів і матеріальних цінностей; на оплату придбаних капітальних активів; здійснення невідплатних платежів, компенсацію збитків, пов'язаних з псуванням та пошкодженням основних засобів. Критерії (вартісний та часові ознаки) капітальних витрат передбачаються чинним законодавством.

Капітальні видатки складаються з:

- придбання основних засобів (капіталу). За цим напрямком формуються витрати на купівлю або виготовлення основного капіталу, інших окремих необоротних матеріальних засобів, зростання вартості активів шляхом покращення об’єкта (модернізація, добудова, реконструкція, дообладнання, тощо), здійснення капітального ремонту об’єкта, створення резервів і державних матеріальних запасів, купівля земельних ділянок та нематеріальних активів;

- капітальне будівництво (придбання). Цей напрямок обліковує витрати, які спрямовуються на будівництво, придбання споруд, приміщень та інших капітальних об'єктів. Також до цієї категорії відносяться видатки на проведення

експертизи проектно-кошторисної документації, авторський та технічний нагляд, оплата за придбаний сертифікат щодо відповідності вимогам закінченого будівництва об’єкта;

- капітальний ремонт. До цієї категорії відносяться видатки відповідно до угод та складених кошторисних розрахунків на капітальних робіт на об’єкті. За правильність проведення видатків між поточним чи капітальним ремонтом несе відповідальність розпорядник (одержувач) бюджетних коштів;

- реконструкція та реставрація. За цим напрямом проводяться витрати на реконструкцію або модернізацію житлових приміщень, що знаходяться в громадах, проведення реконструкції, реставрації, модернізації інших об’єктів та реставрації інших об’єктів, а також здійснюється реставрація пам'яток культури, історії та архітектури;

- створення державних матеріальних запасів і резервів. По даному напряму здійснюються видатки на закупівлю матеріальних цінностей для передбачення стратегічних та надзвичайних ресурсів, створення запасів сільськогосподарської продукції та інших товарів, стратегічно важливих для країни, зокрема державні фонди золота, інших дорогоцінних коштів та каміння, а також створення відповідних державних резервів.

- придбання земельних ділянок та нематеріальних активів. За цим напрямом проводиться оплата за придбану землю, лісові угіддя, внутрішні води, родовища корисних копалин.

- капітальні трансферти підприємствам (установам, організаціям;

- капітальні трансферти іноземним урядам та міжнародним організаціям.

Програмна класифікація видатків бюджету використовується для формування видаткової частин за програмно-цільовим методом бюджетування. Програмна класифікація витрат та кредитування бюджетів територіальних громад формується місцевим фінансовим управлінням за даними, отриманими від головних розпорядників бюджетних коштів місцевих бюджетів під час формування ним проекту рішення про бюджет громади у поданих ними бюджетних запитах, де відповідна програма класифікація визначається методом

розподілу витрат бюджету за відповідними бюджетними напрямами у проекті рішенні про місцевий бюджет.

Програмна класифікація використовується при затвердженні бюджету за програмно - цільовим методом бюджетування у багатьох державах світу, таких як США, Японія, Канада, члени ЄС, інші країни Європи . Даний метод бюджетування був заснований у 60- х роках минулого століття та до цих пір є дієвим інструментом збільшення ефективності видатків бюджету. В Україні програмно-цільовий метод з року в рік стає все більш популярнішим та удосконаленим. Програмно-цільовий метод є важливою складовою вступу до Європейського Союзу, а також однією з основних вимог країн ЄС щодо підготовка формування бюджету у програмному форматі на середньострокову перспективу. Порівнюючи програмну класифікацію з розподіленням на групи функціональної класифікації, варто зауважити, що програмна класифікація передбачає не тільки загальну категорію видатків, але й забезпечує чіткість стратегічно-спланованої цілі.

Відомча класифікація видатків бюджету складається з переліку головних розпорядників коштів бюджету для здійснення класифікації витрат бюджету за особливістю визначення головного розпорядника бюджетних коштів.

Важливо підкреслити, що відомча класифікації видатків забезпечує розподіл бюджетних асигнувань між головними розпорядниками коштів бюджетів, що у свою чергу створює можливості для ґрунтовного економічного аналізу і здійснення дієвого та ефективного контролю за витрачанням бюджетних коштів.

Згідно з діючим Бюджетним кодексом визначено наступні критерії розподілу видів витрат між бюджетами місцевої влади за принципом субсидіарності:

1) до першої групи видатків відносяться видатки, спрямовані на функціонування бюджетних установ та закладів, а також на реалізацію напрямів, що забезпечують достатнє залучення публічних соціальних послуг населенню і які знаходяться найближче до споживачів та проводяться з бюджетів місцевої

влади;

2) до другої групи видатків відносяться видатки, спрямовані на забезпечення діяльності бюджетних закладів та установ, а також реалізацію заходів, що направлені на забезпечення основних соціальних публічних послуг для всіх громадян нашої держави та здійснюються з бюджетів місцевих рад, а також районних бюджетів;

3) до третьої групи відносяться видатки, спрямовані на здійснення діяльності бюджетних установ та закладів, а також реалізацію заходів, пов’язаних із наданням публічних послуг окремим категоріям населення, або реалізацію програм, актуальних для усій території України та передбачаються з бюджету Автономної Республіки Крим і обласних бюджетів.

РОЗДІЛ 2
СТАН БЮДЖЕТНОЇ СПРОМОЖНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ В 2020-2024 РОКАХ

2.1. Моніторинг джерел забезпечення бюджетної спроможності

Фінансова спроможність громади – це здатність здійснювати фінансувати передбачені законодавством повноваження за рахунок коштів, що надходять до її бюджету, а простіше відношення власних доходів до загального обсягу видаткової частини бюджету.

Фінансова спроможність місцевих бюджетів Чернівецької області за 2020-2024 роки характеризується наступним чином (табл. 2.1.)

Таблиця 2.1.

Фінансова спроможність місцевих бюджетів Чернівецької області за 2020-2024 роки

Роки	Обсяг власних доходів бюджету області (тис. грн)	Обсяг видаткової частини бюджету області (тис. грн)	Фінансова спроможність (частка доходів у загальному обсязі бюджету) (%)
2020	3964389,0	8697875,3	45,6
2021	4773652,3	10076153,3	47,4
2022	6366718,0	9758680,4	65,2
2023	7889824,9	12724650,0	62,0
2024	8184451,0	12856675,1	63,7

Як видно з табл. 2.1. забезпеченість власними ресурсами для виконання наділених повноважень місцевими органами влади Чернівецької області у 2020 році складала 45,6%, у 2021 році – 47,4%, у 2022 році – 65,2%, у 2023 році – 62,0%, у 2024 році – 63,7%.

Слід відмітити, що фінансова спроможність місцевих бюджетів зросла саме із введенням воєнного стану, а саме у 2022-2024 роках (рис. 2.1.)

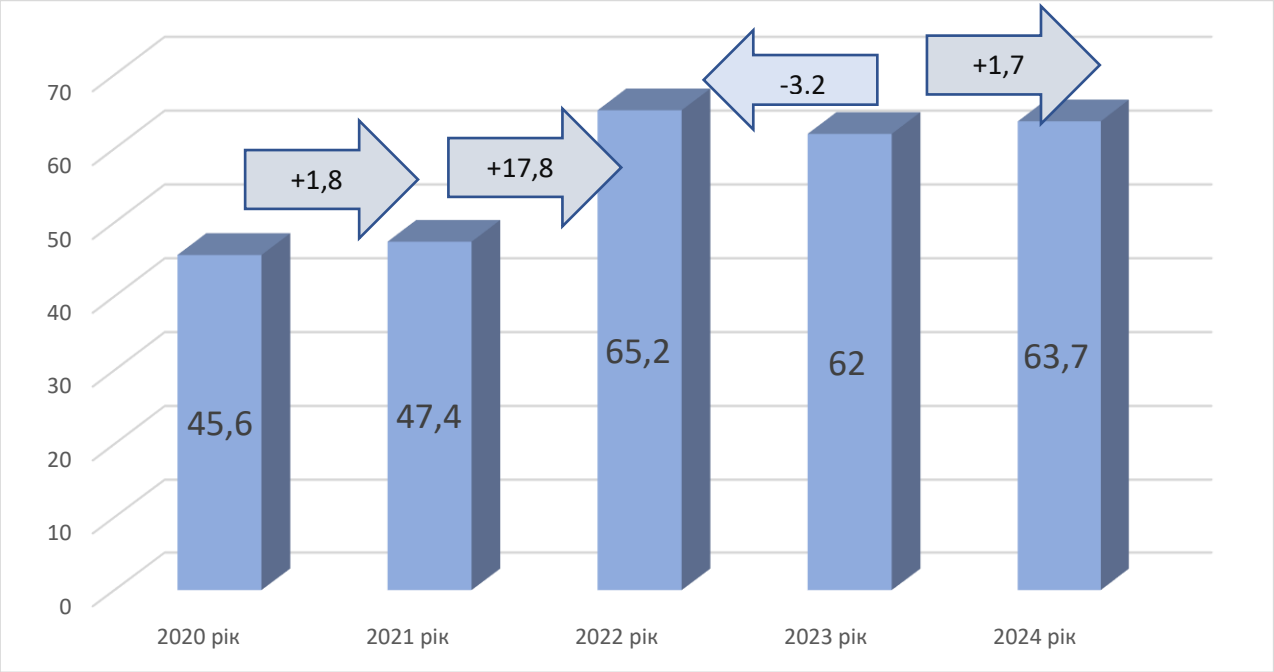

Рис. 2.1. Динаміка фінансової спроможності місцевих бюджетів Чернівецької області в 2020-2024 роках

Як видно з рис. 2.1., якщо у 2021 році фінансова спроможність місцевих бюджетів зросла лише на 1,8%, то з початком війни і направлення значної частини коштів Державного бюджету на потреби Сил безпеки і оборони, забезпеченість власними доходами у 2022 році зросла аж на 17,8% і протягом воєнного періоду значно не змінилася (у 2023 році фінансова спроможність зменшилася на 3,2%, а у 2024 році зросла на 1,7%).

Цікавим також є дослідження фінансової спроможності місцевих бюджетів у розрізі територіальних громад (додаток А). Однак, враховуючи, що реформа бюджетної децентралізації була закінчена лише у 2020 році, формування сучасного переліку громад відбулося лише у 2021 році. Враховуючи зазначене, аналіз фінансової спроможності громад здійснювався за період з 2021 по 2024 роки.

Умовно територіальні громади можна розділити на три категорії: з низкою фінансової спроможність (забезпечення власними доходами до 50%), середньою фінансовою спроможність (із забезпеченням власними доходами від 50 до 70? Обсягу бюджету), високою фінансовою спроможністю (більше 70% покриття видатків власними доходами).

Відповідно до вищезгаданого аналізу можна виокремити наступні групи територіальних громад за рівнем фінансової спроможності (табл. 2.2.)

Таблиця 2.2.

Фінансова спроможність місцевих бюджетів Чернівецької області в розрізі територіальних громад за 2021-2024 роки

Роки	Фінансова спроможність (кількість громад)		
	низька	середня	висока
2021	49	2	1
2022	38	8	6
2023	34	16	2
2024	36	13	3

Відповідно до вищезазначеної таблиці, у 2021 році в області налічувалося 49 громад з низькою фінансовою спроможністю, 2 з середньою та 1 (Чернівецька міська) з високою фінансовою спроможністю. У 2022 році громад з середньою фінансовою спроможністю стало 8, з високою – 6, з низькою залишилося 38. У 2023 році збільшилася кількість громад з середньою фінансовою спроможністю до 16, при цьому громад з високою спроможністю залишилося 2, кількість громад з низькою фінансовою спроможністю зменшилась до 34. У 2024 році з низькою фінансовою спроможністю було 36 громад, з середньою – 13, з високою – 3.

Основним чинником, який сприяв зростанню показника покращення фінансової спроможності місцевих бюджетів області стало збільшення обсягів власних доходів територіальних громад.

За 2020 рік до місцевих бюджетів надійшло власних доходів в сумі 3964389,0 тис. грн, в тому числі за загальним фондом – 3632816,0 тис. грн, спеціальним – 331573,0 тис. грн (Додаток Б)

За 2021 рік до місцевих бюджетів надійшло власних доходів в сумі 4773652,3 тис. грн, в тому числі за загальним фондом – 4 324 168,7 тис. грн, спеціальним – 449 483,6 тис. грн (Додаток В)

За 2022 рік до місцевих бюджетів надійшло власних доходів в сумі 6366718,0 тис. грн, в тому числі за загальним фондом – 5 789 738,0 тис. грн, спеціальним – 576 980,0 тис. грн (Додаток Г)

За 2023 рік до місцевих бюджетів надійшло власних доходів в сумі 7889824,9 тис. грн, в тому числі за загальним фондом – 6 716 548,3 тис. грн, спеціальним – 1 173 276,6 тис. грн (Додаток Д)

За 2024 рік до місцевих бюджетів надійшло власних доходів в сумі 8184451,0 тис. грн, в тому числі за загальним фондом – 6 766 787,6 тис. грн, спеціальним – 1 417 663,4 тис. грн (Додаток Е)

Спостерігається значне зростання обсягів власних доходів територіальних громад Чернівецької області (рис. 2.2.)

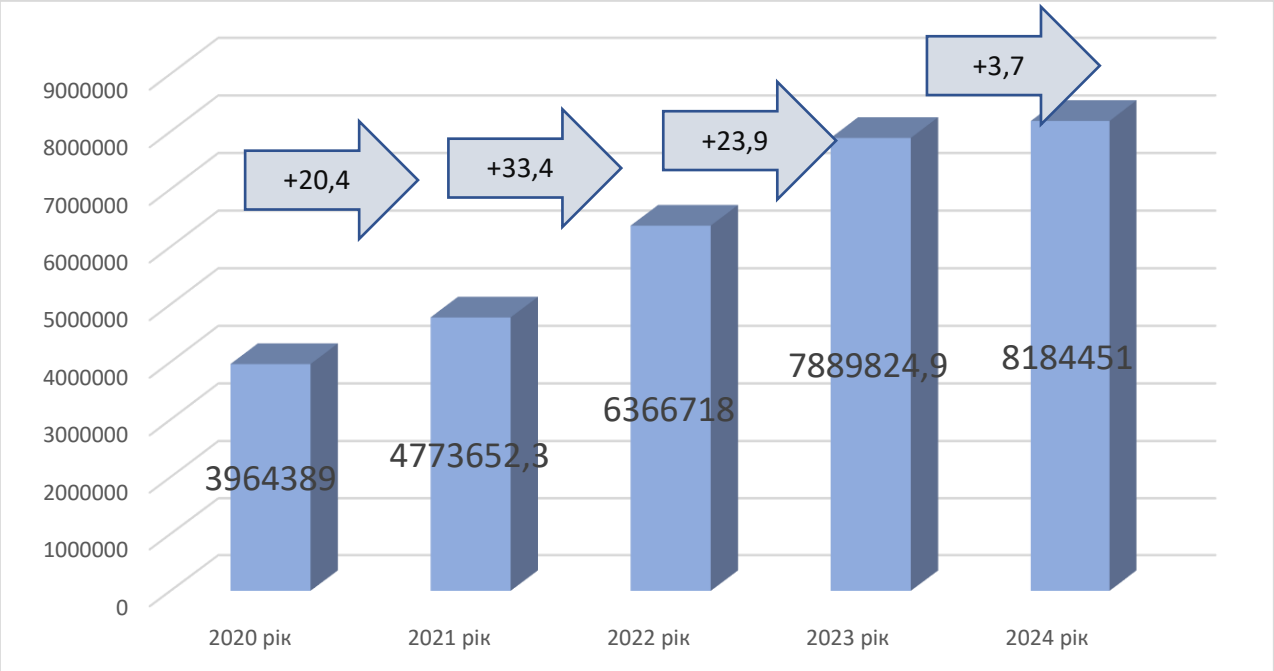

Рис. 2.2. Динаміка зростання власних доходів місцевих бюджетів Чернівецької області в 2020-2024 роках

Як видно з рис. 2.2., обсяг власних доходів у 2021 році зріс у порівнянні з 2020 роком на 809263,3 тис. грн, або 20,4%, у 2022 році у порівнянні з 2021 роком на 1593066 тис. грн, або 33,4%, у 2023 році у порівнянні з 2022 роком на 1523107 тис. грн, або 23,9%, у 2024 році у порівнянні з 2023 роком на 294626,1 тис. грн, або 3,7%. У порівнянні з 2020 роком обсяг власних доходів зріс на 42200662 тис. грн, або у 2,1 раза, а за час воєнного стану на 3410799 тис.грн, або у 1,7 рази.

Проаналізуємо структуру власних доходів місцевих бюджетів області за останніх п’ять років (рис. 2.3.).

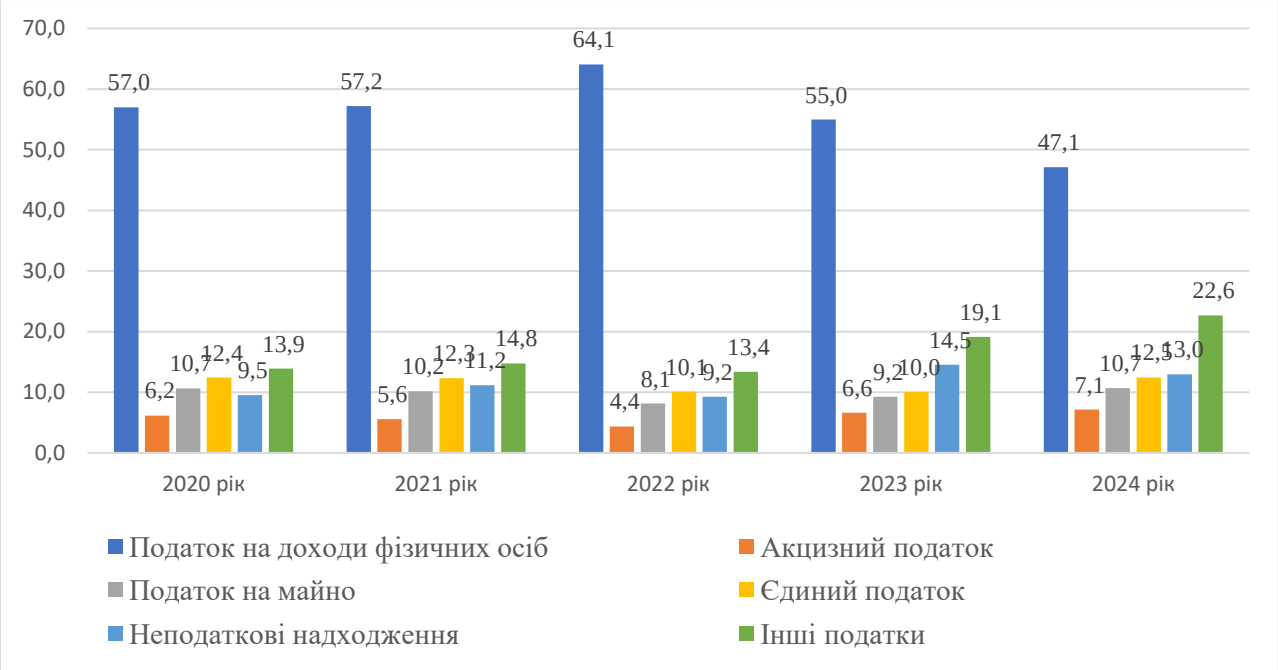

Рис. 2.3. Структура власних доходів місцевих бюджетів Чернівецької області в 2020-2024 роках

Як видно з рис. 2.3., питома вага податку на доходи фізичних осіб у місцевих бюджетах в 2020 році складала 57,0%, у 2021 році – 57,2%, у 2022 році – 64,1%, у 2023 році – 55,0%, у 2024 році – 47,1%. Другим за розміром є надходження єдиного податку. У 2020 році його питома вага складала 12,4%, у 2021 році – 12,3%, у 2022 році – 10,1%, у 2023 році – 10,0%, у 2024 році – 12,3%. Питома вага податку на майно у 2020 році складала 10,7%, у 2021 році – 10,2%, у 2022 році – 8,1%, у 2023 році – 9,2%, у 2024 році – 10,7%. Питома вага акцизного податку з вироблених в Україні товарів у 2020 році складала 6,2%, у 2021 році – 5,6%, у 2022 році – 4,4%, у 2023 році – 6,6%, у 2024 році – 7,1%. Питома вага неподаткових надходжень у 2020 році складала 9,5%, у 2021 році – 11,2%, у 2022 році – 9,2%, у 2023 році – 14,5%, у 2024 році – 13,0%. Питома вага інших податків у 2020 році складала 13,9%, у 2021 році – 14,8%, у 2022 році – 13,4%, у 2023 році – 19,1%, у 2024 році – 22,6%.

Слід відмітити зростання протягом 2020-2024 років майже всіх основних податків, що надходять до місцевих бюджетів області (табл. 2.3.)

Таблиця 2.3.

Надходження власних доходів до місцевих бюджетів Чернівецької області за 2020-2024 роки, тис. грн

Назва доходів	2020	2021	2022	2023	2024	Відхилення (%)	
						2024 проти 2020	2024 проти 2023
Податок на доходи фізичних осіб	2258400,2	2729394,0	4079184,7	4336233,3	3854678,7	70,7	-11,1
Податок на прибуток підприємств	26254,1	35142,1	44492,7	58559,7	84570,7	222,1	44,4
Рентна плата	38442,1	40670,5	36858,7	37572,2	37891,2	-1,4	0,8
Акцизний податок	244095,3	266500,3	277669,5	522591,3	584426,7	139,4	11,8
Податок на майно	422260,3	485054,6	517542,4	729326,9	872901,9	106,7	19,7
Єдиний податок	492027,0	588874,4	642982,7	792425,2	1019153,1	107,1	28,6
Неподаткові надходження	377093,4	532951,8	588647,1	1147431,9	1060532,0	181,2	-7,6
Інші податки	482910,0	628016,4	767987,3	1413116,3	1730828,7	258,4	22,5
Разом доходів	3964389,0	4773652,3	6366718,0	7889824,9	8184451,0	106,4	3,7

У порівнянні з 2020 роком допущено зменшення надходжень лише по рентній платі (-1,4%), а у порівнянні з 2023 роком по податку на доходи фізичних осіб (-11,1%) та неподаткових надходженнях (-7,6%).

Враховуючи, що податок на доходи фізичних осіб має найбільшу питому вагу і найбільший вплив на стан дохідної частин місцевих бюджетів, розглянемо його складові і їх тенденцію їх надходження до бюджету протягом 5 останніх років.

Аналіз надходження податку на доходи фізичних осіб в розрізі його складових приведено в табл. 2.4.

Особливостями надходження податку на доходи фізичних осіб є значене зростання з початку повномасштабної війни податку на доходи фізичних осіб з грошового забезпечення, грошових винагород та інших виплат, одержаних військовослужбовцями, поліцейськими та особами рядового і начальницького складу, що сплачується податковими агентами. Так у 2022 році такого податку надійшло 1271477,7 тис. грн, у 2023 році – 1203523,3 тис. грн Це пояснюється значним зростанням грошової винагороди військовослужбовцям, що беруть участь у бойових діях. У зв’язку із внесенням змін до Бюджетного кодексу України з жовтня 2023 року ці надходження в повному обсязі перераховуються до дохідної частини Державного бюджету України.

Крім того, у 2023 та 2024 роках появляється новий вид надходжень: податок на доходи фізичних осіб у вигляді мінімального податкового зобов'язання, що підлягає сплаті фізичними особами. Мінімальне податкове зобов’язання було запроваджено Законом України від 30.11.2021 року №1914-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень». МПЗ – обов’язковий платіж, що становить мінімальну суму податків, які повинен сплатити власник чи користувач земельної ділянки, віднесеної до сільськогосподарських угідь.

Таблиця 2.4.

Надходження податку на доходи фізичних осіб до місцевих бюджетів Чернівецької області за 2020-2024 роки, тис. грн

Назва складової ПДФО	2020	2021	2022	2023	2024	Відхилення (%)	
						2024 проти 2020	2024 проти 2023
ПДФО із доходів у вигляді заробітної плати	1979704,4	2354795,4	2603698,0	2823448,1	3426554,8	73,1	21,4
ПДФО з грошового забезпечення військовослужбовців	163839,4	189470,8	1271477,7	1203523,3	0,0	-100	-100
ПДФО із доходів інших ніж заробітна плата	76980,1	132660,7	164856,7	209459,6	244862,3	218,1	16,9
ПДФО за результатами річного декларування	37875,7	52467,2	39152,3	78432,0	118004,7	211,6	50,5
ПДФО у вигляді мінімального податкового зобов'язання	0,0	0,0	0,0	19514,4	60191,2		
Разом ПДФО	2258400,2	2729394,0	4079184,7	4336233,3	3854678,7	70,7	-11,1

Податку на прибуток підприємств до місцевих бюджетів у 2020 році надійшло 26254,1 тис. грн, у 2021 році – 35142,1 тис. грн, у 2022 році – 44492,7 тис. грн, у 2023 році – 58559,7 тис. грн, у 2024 році – 84570,7 тис. грн У порівнянні з 2020 роком обсяг податку збільшився на 222,1%, а у порівнянні з 2023 роком – на 44,4%. Таке значне зростання податку пояснюється збільшенням кількості релокованих підприємств, які перемістилися у зв'язку із бойовими діями на території їх розташування.

Рентної плати до місцевих бюджетів у 2020 році надійшло 38442,1 тис. грн, у 2021 році – 40670,5 тис. грн, у 2022 році – 36858,7 тис. грн, у 2023 році – 37572,2 тис. грн, у 2024 році – 37891,2 тис. грн У порівнянні з 2020 роком обсяг податку зменшився на 1,4%, а у порівнянні з 2023 роком збільшився на 0,8%.

Акцизних податків до місцевих бюджетів у 2020 році надійшло 244095,3 тис. грн, у 2021 році – 266500,3 тис. грн, у 2022 році – 277669,5 тис. грн, у 2023 році –522591,3 тис. грн, у 2024 році – 584426,7 тис. грн У порівнянні з 2020 роком обсяг податку збільшився на 139,4%, а у порівнянні з 2023 роком – на 11,8%.

Податку на майно до місцевих бюджетів у 2020 році надійшло 422260,3 тис. грн, у 2021 році – 485054,6 тис. грн, у 2022 році – 517542,4 тис. грн, у 2023 році – 7293226,9 тис. грн, у 2024 році – 872901,9 тис. грн У порівнянні з 2020 роком обсяг податку збільшився на 106,7%, а у порівнянні з 2023 роком – на 19,7%.

Єдиного податку до місцевих бюджетів у 2020 році надійшло 492027,0 тис. грн, у 2021 році – 588874,4 тис. грн, у 2022 році – 642982,7 тис. грн, у 2023 році – 792425,2 тис. грн, у 2024 році – 1019153,1 тис. грн У порівнянні з 2020 роком обсяг податку збільшився на 107,1%, а у порівнянні з 2023 роком – на 28,6%.

Неподаткових надходжень до місцевих бюджетів у 2020 році надійшло 377093,4 тис. грн, у 2021 році – 532951,8 тис. грн, у 2022 році – 588647,1 тис. грн, у 2023 році – 1147431,9 тис. грн, у 2024 році – 1060532,0 тис. грн У порівнянні з 2020 роком обсяг надходжень збільшився на 181,2%, а у порівнянні з 2023 роком зменшились на 7,6%.

По інших податках до місцевих бюджетів у 2020 році надійшло 482910,0 тис. грн, у 2021 році – 628016,4 тис. грн, у 2022 році – 767987,3 тис. грн, у 2023 році – 1413116,3 тис. грн, у 2024 році – 1730828,7 тис. грн У порівнянні з 2020 роком обсяг податків збільшився на 258,4%, а у порівнянні з 2023 роком – на 22,5%.

2.2. Оцінка бюджетних можливостей органів місцевого самоврядування по виконанню власних і делегованих повноважень

Всі власні надходження та міжбюджетні трансферти з Державного бюджету органи місцевого самоврядування направляють на забезпечення своїх власних та делегованих функцій.

Так за 2020 рік на ці цілі з місцевих бюджетів області було направлено фінансових ресурсів в сумі 8700798,3 тис. грн, в тому числі за загальним фондом 7068740,3 тис. грн, спеціальним фондом 1632058,0 тис. грн (Додаток Б)

В 2021 році на фінансування установ та закладів бюджетної сфери області було спрямовано 10080984,1 тис. грн, в тому числі за загальним фондом 7984298,0 тис. грн, спеціальним фондом – 2096686,0 тис. грн (Додаток В)

За 2022 рік установи області використали бюджетних коштів на суму 9757997,1 тис. грн, в тому числі за загальним фондом – 8712941,2 тис. грн, спеціальним фондом - 1045056,0 тис. грн (Додаток Г)

За 2023 рік місцеві бюджети провели видатків на 12725550,4 тис. грн, в тому числі за загальним фондом – 9892495,8 тис. грн, спеціальним фондом – 2833054,6 тис. грн

У 2024 році на виконання своїх власних та делегованих повноважень місцеві бюджети спрямували 12855618,3 тис. грн, в тому числі за загальним фондом – 10800151,1 тис. грн, спеціальним фондом – 2055467,2 тис. грн

Як і при наповненні дохідної частин, спостерігається зростання обсягів видаткової частини місцевих бюджетів Чернівецької області протягом п’ять років (рис. 2.4.). Як видно з рис. 2.4., ріст видатків у 2021 році у порівнянні з 2020

роком складає 15,9%, у 2022 році допущено скорочення видатків у порівнянні з 2021 роком на 3,2% (у зв'язку із обмеженнями, встановленими Постановою Кабінету Міністрів України від 9 червня 2021 р. № 590 «Про затвердження Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану», у 2023 році відбувається різке зростання видатків у порівнянні з 2023 роком на 30,4%, ріст видатків у 2024 році у порівнянні з 2023 роком склав 1%.

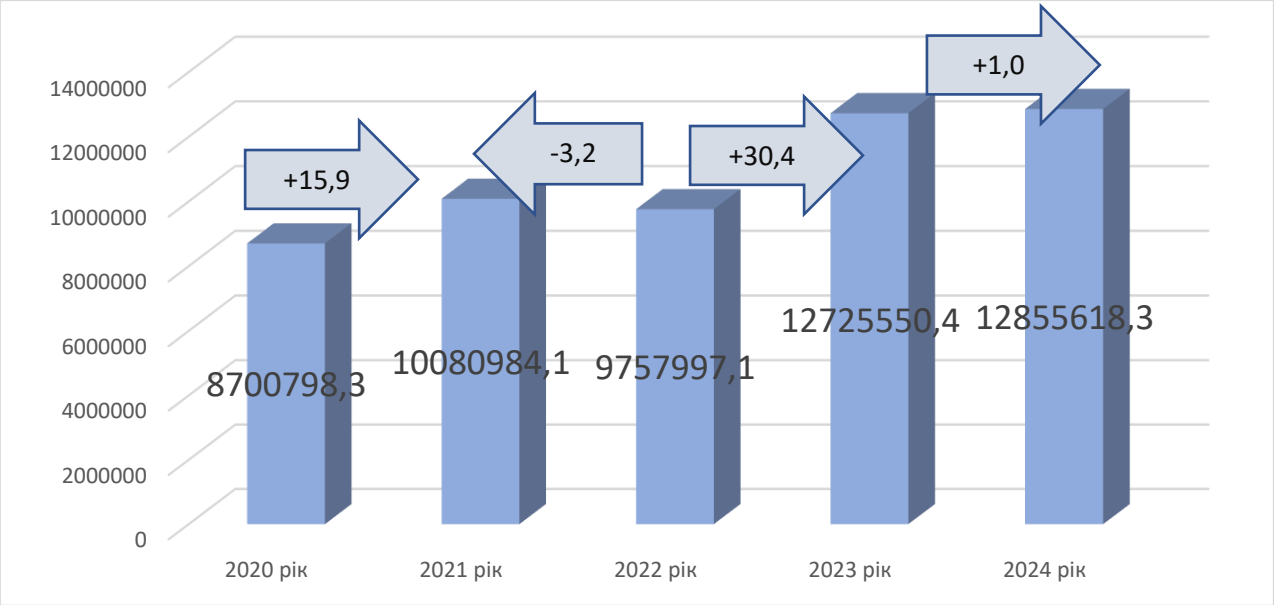

Рис. 2.4. Динаміка зростання видаткової частини місцевих бюджетів Чернівецької області в 2020-2024 роках

Слід відмітити, що основні видатки проводяться із загального фонду місцевих бюджетів (рис. 2.5.). Так, у 2020 році із загального фонду проведено 81,2% всіх видатків, у 2021 році – 79,2%, у 2022 році – 89,3%, у 2023 році – 77,7%, у 2024 році – 84,0% всіх видатків місцевих бюджетів області.

Структура видатків місцевих бюджетів області має наступний вигляд (табл. 2.5.). Враховуючи проведений аналіз, цікавою є тенденція зміни структури видатків із врахуванням початку повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України. Так майже без змін, або з несуттєвими змінами під час воєнного стану проводяться видатки на державне управління (у 2021 році їх питома вага складала 8,8%, у 2024 – 10,3%), освіту (у 2021 році – 57,5%, у 2024 році – 58,7%), охорону здоров'я (у 2021 році – 4,2%, у 2024 році – 3,3%), культуру

(у 2021 році – 2,8%, у 2024 році – 2,5%), фізичну культуру і спорт (у 2021 році – 1,2%, у 2024 році – 1,2%).

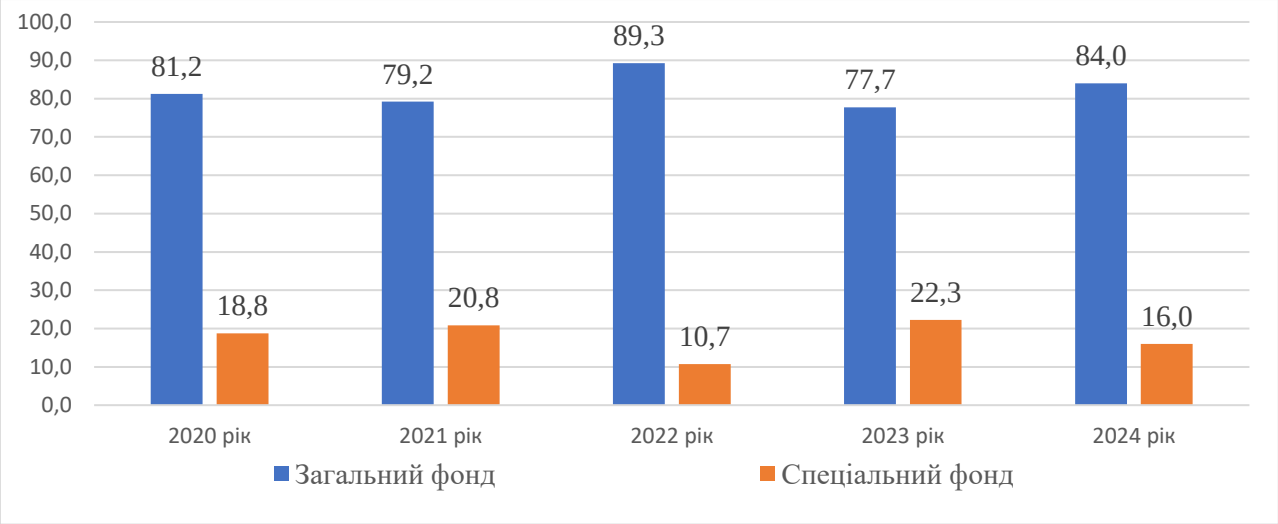

Рис. 2.5. Структура видаткової частини місцевих бюджетів Чернівецької області в 2020-2024 роках у розрізі фондів

При цьому збільшилися видатки на соціальний захист (у 2021 році – 4,0%, у 2024 році – 6,6%), що пов'язано із необхідністю підтримки та облаштування внутрішньо переміщених осіб, субвенції Державному бюджету на підтримку Сил безпеки та оборони з 0,3% у 2021 року до 3,3% у 2023 році та 1,9% у 2024 році. Також збільшилися видатки на житлово-комунальне господарство з 5,1% у 2021 році до 8,5% у 2024 році що свідчить про спрямування частини коштів, які громади отримали від надходження «військового ПДФО» на благоустрій власних населених пунктів.

В той же час зменшилися видатки на будівництво з 3,5% до 1,7%, а також будівництво та ремонт доріг, транспортної інфраструктури з 10,0% до 1,4%. Це також вплив воєнного стану та обмежень, встановлених Постановою Кабінету Міністрів України від 9 червня 2021 р. № 590 «Про затвердження Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану».

Як і в структурному вимірі, найбільший ріст видатків в відносних показниках спостерігається по соціальному захисту населення, житлово-комунальному господарстві та наданні субвенції Державному бюджету на підтримку Сил безпеки та оборони (табл. 2.6.).

Таблиця 2.5.

Структура видатків місцевих бюджетів Чернівецької області за 2020-2024 роки, тис. грн

Назва груп видатків	2020		2021		2022		2023		2024	
	сума	% до під-сум-ку	сума	% до під-сум-ку	сума	% до під-сум-ку	сума	% до під-сум-ку	сума	% до під-сум-ку
Державне управління	804193,1	9,2	882216,1	8,8	951658,0	9,8	1244575,9	9,8	1318835,2	10,3
Освіта	4652827,6	53,5	5798570,7	57,5	5789600,8	59,3	6489792,0	51,0	7541603,2	58,7
Охорона здоров'я	829504,7	9,5	424748,9	4,2	403101,0	4,1	471490,8	3,7	421906,0	3,3
Соціальний захист	358351,2	4,1	401103,8	4,0	578097,4	5,9	741572,7	5,8	845461,3	6,6
Культура і мистецтво	264163,2	3,0	284158,9	2,8	274648,1	2,8	312196,3	2,5	315217,1	2,5
Фізкультура і спорт	108656,7	1,2	122348,8	1,2	120173,5	1,2	155520,1	1,2	160243,4	1,2
ЖКГ	322370,2	3,7	517968,4	5,1	842164,0	8,6	1304442,3	10,3	1098442,2	8,5
Будівництво	408602,5	4,7	356920,9	3,5	175850,1	1,8	119105,4	0,9	215302,4	1,7
Транспорт	656201,2	7,5	1004047,6	10,0	32542,0	0,3	590885,6	4,6	179315,0	1,4
Субвенція державному бюджету	21851,1	0,3	34556,9	0,3	182181,6	1,9	413831,7	3,3	238787,6	1,9
Інші видатки	274076,9	3,2	254343,0	2,5	407980,5	4,2	882137,8	6,9	520504,8	4,0
Всього видатків	8700798,3	100,0	10080984,1	100,0	9757997,1	100,0	12725550,4	100,0	12855618,3	100,0

Таблиця 2.6.

Динаміка обсягу груп видатків місцевих бюджетів Чернівецької області за 2020-2024 роки, тис. грн

Назва груп видатків	2020	2021	2022	2023	2024	Відхилення (%)	
						2024 рік проти 2020 року	2024 рік проти 2023 року
Державне управління	804193,1	882216,1	951658,0	1244575,9	1318835,2	64,0	6,0
Освіта	4652827,6	5798570,7	5789600,8	6489792,0	7541603,2	62,1	16,2
Охорона здоров'я	829504,7	424748,9	403101,0	471490,8	421906,0	-49,1	-10,5
Соціальний захист	358351,2	401103,8	578097,4	741572,7	845461,3	135,9	14,0
Культура і мистецтво	264163,2	284158,9	274648,1	312196,3	315217,1	19,3	1,0
Фізкультура і спорт	108656,7	122348,8	120173,5	155520,1	160243,4	47,5	3,0
ЖКГ	322370,2	517968,4	842164,0	1304442,3	1098442,2	240,7	-15,8
Будівництво	408602,5	356920,9	175850,1	119105,4	215302,4	-47,3	80,8
Транспорт	656201,2	1004047,6	32542,0	590885,6	179315,0	-72,7	-69,7
Субвенція державному бюджету	21851,1	34556,9	182181,6	413831,7	238787,6	992,8	-42,3
Інші видатки	274076,9	254343,0	407980,5	882137,8	520504,8	89,9	-41,0
Всього видатків	8700798,3	10080984,1	9757997,1	12725550,4	12855618,3	47,8	1,0

Так, обсяг наданої субвенції Державному бюджету на підтримку Сил безпеки та оборони у 2024 році зріс у порівнянні з 2020 роком на 992,8%, обсяг видатків на житлово-комунальне господарство на 240,7%, на соціальний захист населення – на 135,9%.

Обсяг видатків на будівництво скоротився на 47,3%, а на будівництво та ремонт доріг, транспортної інфраструктури на 72,7%. Скорочення видатків на охорону здоров'я на 49,1% пояснюється закінченням у 2020 році медичної реформи та переходом третинного рівня медичної допомоги на фінансування Національною службою здоров'я України.

Виходячи із проведеного аналізу можна стверджувати, що повномасштабна збройна агресія російської федерації має суттєвий вплив на бюджетних процес, зокрема виконання місцевих бюджетів Чернівецької області.

Так, у 2022-2023 роках відбувається значене зростання податку на доходи фізичних осіб з грошового забезпечення, грошових винагород та інших виплат, одержаних військовослужбовцями, поліцейськими та особами рядового і начальницького складу, що сплачується податковими агентами. Так у 2022 році такого податку надійшло 1271477,7 тис. грн, у 2023 році – 1203523,3 тис. грн Зазначене зумовлено значним зростанням грошової винагороди військовослужбовцям, що беруть участь у бойових діях. У зв'язку із внесенням змін до Бюджетного кодексу України з жовтня 2023 року ці надходження в повному обсязі зараховуються до Державного бюджету України.

Змінилася і структура видаткової частин місцевих бюджетів. Збільшилися видатки на соціальний захист, що пов'язано із необхідністю підтримки та облаштування внутрішньо переміщених осіб, субвенції Державному бюджету на підтримку Сил безпеки та оборони, а також видатки на житлово-комунальне господарство. В той же час зменшилися видатки на будівництво об'єктів соціально-культурної сфери та ремонт доріг, транспортної інфраструктури.

РОЗДІЛ 3
ПОТЕНЦІАЛ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ БЮДЖЕТНОЇ СПРОМОЖНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

3.1. Можливості вдосконалення фінансової бази органів місцевого самоврядування

Для досягнення бюджетної спроможності місцевих громад і зміцнення їх фінансової бази потребує усунення низки проблем і бар'єрів, які існують у кожній громаді на шляху до її розвитку. Одним із ключових напрямів може стати впровадження змін до чинного законодавства, які удосконалять процес надходження податків, що було б виграшним для органів місцевого самоврядування. Важливим складовим цього процесу є реформування системи обліку майна та майнових прав, боротьба з «тінізацією» ринку праці, удосконалення методології оцінювання земельних ділянок з метою підвищення ефективності справляння податку на нерухоме майно, а також удосконалення ефективного механізму погашення податкової заборгованості.

Необхідно зазначити, що питома вага податку на доходи фізичних осіб є дуже значною в дохідній частині місцевих бюджетів, тому удосконалення процесу «детінізації» ринку праці мають суттєвий вплив на фінансову спроможність органів місцевого самоврядування.

За висновками Міжнародної організації праці: «зайнятість у «тіньовому» секторі найбільше поширена в державах з недостатньо розвиненими економіками, що не мають змоги забезпечити адекватну зайнятість і державний захист від безробіття, насамперед у країнах з великою кількістю населенням. У державах, що переходять до ринку, неформальний «тіньовий» сектор становить від 30 до 60% економічно активних громадян. У менших обсягах він існує й у розвинених державах» [58, с. 108]. За визначенням цієї ж організації, «тіньовий» сектор характеризується невеликим капіталом або взагалі його відсутністю, зміщенням до використання ручної праці, незареєстрованістю трудових

ресурсів, відсутністю доступу до фінансових джерел.

Усі проблеми тінізації працівників та заробітної плати доцільно класифікувати на економічні, соціальні та адміністративно-правові, при цьому кожну групу необхідно аналізувати через призму об'єктивності та суб'єктивності. Безперечно, об'єктивні фактори тінізації є основними, оскільки базуються на системі регуляторних механізмів. Водночас не можна не дооцінювати значущість суб'єктивних факторів, функціонування яких обумовлена правовим нігілізмом держави, низьким рівнем правової культури населення, а також вплив окремих зацікавлених груп шляхом лобіювання.

«Тінізація» заробітної плати негативно впливає на дохідну частину місцевих бюджетів, але і на особисту фінансову спроможність населення, через те, що громадяни зайняті в неформальному секторі економіки:

- не мають можливості реалізувати в повній мірі соціальні права населення, які передбачені Конституцією і трудовим законодавством;

- збільшуються ризики нестабільності зайнятості та одержання постійного доходу;

- втрачають особисті професійні та кваліфікаційні навички, знижується матеріальний добробут, культурний рівень особистості, зазначене негативно відбивається на ефективності використання трудових можливостей;

- заважають якісно застосувати наявний трудовий потенціал для розвитку;

Натомість детінізацію заробітної плати варто аналізувати через дві складові: як детінізацію доходів та детінізацію зокрема зайнятості населення. Процес детінізації надходжень сприятиме збільшеному припливу коштів у державний та місцевий бюджети. Крім того, налагоджуватимуться офіційні відносини між державою і громадянами на ринку праці. Всьому населенню забезпечується право заробляти на проживання своєю трудовою діяльністю й отримувати за неї винагороду – заробітну плату, яка не повинна бути нижча по рівню за ту, що визначена чинним законодавством, а заробітна плата «у конвертах» призводить до серйозних ускладнень як для бюджету, так і самих працівників.

Для розроблення дієвих заходів щодо зменшення масштабів тіньової діяльності підприємств, передусім необхідно глибоко проаналізувати причини її виникнення. У науковій та практичній площині виділяють три основні причини тінізації економічної діяльності.

По-перше, надмірне податкове навантаження на фонд оплати праці (зокрема обов'язкові внески на загальнообов'язкове державне соціальне страхування), що стимулює роботодавців занижувати розміри офіційно сплаченої заробітної плати працівників. У результаті нівелюється будь-який позитивний аспект від законодавчо затвердженої низької ставки податку на доходи фізичних осіб.

По-друге, наявність складних адміністративні і регуляторних бар'єрів не рідко створюють додаткове навантаження на платників податків і змушують їх до використання тіньових схем ухилення (включаючи корупційну складову).

По-третє, поширене серед платники податків уявлення про неефективне, непрозоре або несправедливе використання бюджетних коштів органами влади формує ментальну установку на ухилення від податкових зобов'язань і знижує рівень фіскальної дисципліни в суспільстві.

До ефективної боротьби з «тінізацією» заробітної плати, виплати її в конвертах необхідно:

- посилити координацію центральних органів влади та органів місцевого самоврядування в питаннях проведення роз'яснювальних заходів серед населення;

- здійснити заходи щодо виявлення випадків використання незадекларованої праці громадян;

- переглянути нормативно-правові акти центральних органів виконавчої влади для внесення до них змін, які дозволить посилити контроль за укладенням трудових відносин тощо.

У сучасних умовах, коли Україна перебуває в стані воєнної турбулентності, що охопила значну частину її території, зростання рівня тінізації може стати причиною додаткового підриву можливого росту надходжень у

бюджети всіх рівнів.

Ще одним із напрямків вдосконалення фінансової бази місцевого самоврядування може стати удосконалення справляння місцевих податків і зборів.

Процес вдосконалення системи справляння в Україні місцевих податків і зборів має здійснюватися зважено, з обов'язковим врахуванням всі можливих ризиків та запобіганням негативних наслідків для наповнення дохідної бази місцевих бюджетів. Надзвичайно важливо об'єктивно оцінити реальну спроможність органів місцевої влади забезпечити здійснення таких повноважень, адже адміністрування податків – це комплексний процес, що охоплює облік платників, проведення контрольно-перевірочної роботи, здійснення заходів із стягнення податкової заборгованості, правове супроводження у судових інстанціях, а також надання консультаційно-сервісної підтримки платникам податків.

Серед основних факторів успішної реформи адміністрування місцевих податків слід виокремити належну фінансову спроможність територіальних громад, а також достатнє кадрове забезпечення органів місцевої влади, здатних ефективно реалізовувати функції податкового адміністрування.

За результатами опитування у травні 2023 року Всеукраїнської Асоціації ОТГ щодо механізму адміністрування місцевих податків одержані наступні результати:

- 57% опитаних жителів громад вважають чинний механізм адміністрування місцевих податків недосконалим, що, на їхню думку призводить до істотних недонадходжень фінансових ресурсів до дохідної частин місцевих бюджетів.
- майже половина респондентів (47%) наголошують потребу у проведенні широких дискусій на всеукраїнському рівні з ціллю комплексного аналізу існуючих проблемних питань справляння місцевих податків в сучасних умовах, залучення до участі фахового експертного середовища, працівників законодавчої та виконавчої влади на державному рівні та органів місцевого самоврядування

на місцях;

– 32% учасників опитування відзначають, що володіють розуміння проблематики адміністрування місцевих податків і висловлюють готовність долучитися до її вирішення, однак в громаді відчувається дефіцит кваліфікованих кадрів для виконання повноважень в даній сфері.

Респонденти опитування Всеукраїнської Асоціації ОТГ відзначають: «першу чергу, необхідно ліквідувати прогалини чинного податкового законодавства, що не дозволяють наразі ефективно адмініструвати місцеві податки і збори, а потім вести мову про передачу повноважень з адміністрування місцевих податків і зборів територіальним громадам. Процес реформування має проходити у демократичному діалозі та враховувати інтереси держави, органів місцевого самоврядування та платників податків» [38, с. 155].

Адміністрування місцевих податків доцільно передати органами місцевого самоврядування, які мають зацікавленість у наповненні дохідної частини місцевих бюджетів і мають кращу обізнаність щодо специфіки своєї громади. При цьому процес передачі відповідних повноважень на практиці має бути поетапним, на першому етапі доцільно передбачити приєднання до цього процесу добровільно, або ж через запровадження пілотних проектів в ряді регіонів чи запровадження перехідних механізмів, які дадуть можливість адаптуватися до нових управлінських функцій.

Відповідальність за адміністрування місцевих податків і зборів має бути покладена на органи місцевої влади спільною з податковими органами. При цьому основні функції мають залишатися за контролюючим органом, тоді як допоміжні завдання виконуватимуться органами місцевого самоврядування. Фактично велика частина даних функцій і так виконується органами місцевого самоврядування.

Беззаперечним підставою для здійснення передачі та розширення таких повноважень на місцеві органи влади є їх зацікавленість та вмотивованість, особливо щодо адміністрування майнових податків, які в повному обсязі надходять до бюджетів територіальних громад.

Негайними залишаються вирішення питання оновлення актуальною інформацією Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, Державного земельного кадастру, знаходження об'єктів житла та нежитлової нерухомості, а також безгосподарного майна, яке не обліковується та за нього не сплачуються податки, покращення взаємодії з суб'єктами оподаткування, боржниками та податковими органами.

Відсутність неналежної комунікації між податковими органами та органами місцевої влади призводить до неузгодженостей в адмініструванні, в результаті чого місцеві бюджети втрачають значні обсяги доходів. За підрахунками податкових органів «втрати місцевих бюджетів, зокрема через несвоєчасне здійснення органами місцевого самоврядування нормативної грошової оцінки земель лише в межах населених пунктів (інша інформація в Держгеокадастрі відсутня) у 2021 році становлять 15 млрд. грн., у 2022 (без територіальних громад, які розташовані в районі проведення воєнних дій чи перебувають в тимчасовій окупації) – 17,9 млрд. грн.» [38, с. 112].

Удосконалення процесу збору місцевих податків і зборів повинно переслідувати одну мету –максимізацію надходжень до місцевих бюджетів. Виходячи із цього. розгляд будь-якої моделі адміністрування має враховувати думку всіх зацікавлених сторін і базуватися на зваженому, продуманому, обґрунтованому підході, який дозволить досягти поставлених цілей.

Окрім вищезазначених пропозицій, ключовими напрямами посилення фінансової спроможності органів місцевого самоврядування повинно стати:

- забезпечення стійкого зростання дохідної частини бюджетів територіальних громад, збереження питомої ваги власних доходів без урахування трансфертів з Державного бюджету України) не нижче 20 відсотків загального обсягу зведеного бюджету України;

- збереження в існуючій редакції стабільних джерел доходів територіальних громад та недопущення їх перерозподілу між бюджетами без належної компенсацій таких втрат у вигляді трансфертів;

- підвищення частки зарахування податку на доходи фізичних осіб в обсязі

до місцевих бюджетів у розмірі не менше 80 відсотків від загальних надходжень цього податку, що зумовлено необхідністю забезпечення фінансовим ресурсом реалізації делегованих державою видаткових повноважень;

- гарантування сплати ПДФО за місцем фактичного здійснення господарської діяльності: як центральними органами влади (податковою та митною службами), так і приватними суб'єктами господарювання з метою сприяння справедливого розподілу податкових надходжень між рівнями місцевих бюджетів, і запобігання їх надмірній концентрації лише в обласних центрах або великих містах;

- забезпечення збереження фінансової автономії органів місцевого самоврядування шляхом недопущення звуження їхнього права самостійно розпоряджатися власними надходженнями в межах наданих повноважень;

- посилення моніторингу з боку контролюючих органів за повнотою нарахування, своєчасністю сплати податків і зборів (зокрема, шляхом недопущення зарахування до ПДФО не за місцем фактичного розташування та здійснення господарської діяльності, а також удосконалення процедур адміністрування місцевих податків і зборів контролюючими органами);

- зменшення нерівномірностей податкоспроможності бюджетів територіальних громад шляхом реформування системи горизонтального вирівнювання та врегулювання методів щодо його проведення (скорочення обсягу реверсної дотації з метою стимулювання економічного розвитку територіального громади та збільшення обсягу базової дотації для усунення дисбалансу між витратних зобов'язань та фіскальних можливостями органів місцевого самоврядування різних рівнів);

- створення сприятливих можливостей для розширення доступу органів місцевої влади до внутрішніх та зовнішніх джерел запозичень, підвищенням ефективності проведення фінансово-кредитних операцій, а також впровадження ризикоорієнтованої системи погодження залучення місцевих запозичень;

- гарантування компенсації фінансових втрат органів місцевої влади, що виникли внаслідок рішень органів центральної влади, а також недопущення

перекладання на місцеві бюджети витратних зобов'язань без відповідного фінансового ресурсу (зокрема, це стосується покриття заборгованості з різниці в тарифах перед господарюючими суб'єктами в галузі теплопостачання).

3.2. Напрямки оптимізації видаткової частини місцевих бюджетів

В умовах повномасштабної військової агресії, зазнала змін структура бюджетних видатків при суттєвому зниженні доходів, що підвищило ризики фінансової спроможності громад. В такій ситуації, основне завдання органів місцевої влади не розпорошувати фінансові кошти, а навпаки зосереджувати бюджетні ресурси на важливих, пріоритетних напрямах посилення обороноздатності держави, гуманітарних та соціальних програмах підтримки внутрішньо переміщених осіб та інших першочергових видатках.

Аналіз виконання місцевих бюджетів України періоду дії воєнного стану дає змогу відмітити падіння обсягів податкових надходжень одразу після початку воєнних дій у 2022 році (у березні-квітні) і поступове покращення ситуації у наступні місяці 2022 року та в подальшому збільшення обсягів податкових доходів до місцевих бюджетів після травня 2022 року зумовлене зростанням обсягу надходжень ПДФО з доходів військовослужбовців, а їх падіння у листопаді 2023 р. – зарахуванням цього податку до доходів державного бюджету.

Зменшення дохідної частини місцевих бюджетів, очевидно, стала однією з суттєвих причин зміни підходу до впровадження видаткової політики на регіональному рівні. Зменшення обсягів видаткової частин місцевих бюджетів у 2022 року (85,0% обсягу 2021 року) та поліпшення ситуації у 2023 році (109,3% обсягу 2022 року) корелює з динамікою розмірів податкових надходжень та міжбюджетних трансфертів з центрального бюджету в складі місцевих бюджетів.

Водночас корегування підходу до видаткової політики на регіональному рівні зумовлена не лише скороченням розміру фінансових ресурсів у

розпорядженні органів місцевої влади, а умовами війни – новими видатковими повноваженнями місцевих органів влади та політикою держави.

До ключових напрямів у бюджетній сфері у період з 2022 року віднесено: забезпечення потреб сектору Сил оборони та безпеки, утримання на довоєнному рівні встановлених державою соціальних стандартів, забезпечення надання бюджетними установами гарантованих державою соціальних послуг, підтримка тимчасово переміщеного населення, стимулювання фіскального середовища для збереження та розвитку бізнесу в умовах економічної нестабільності та постійної воєнної загрози. Поряд з цим, в означених умовах бюджетна система України зіштовхнулася з новими викликами: потребою зміни підходів до формування та реалізації бюджетної політики держави, забезпечення гнучкості і коригування показників бюджету; безпрецедентним зростання дефіциту центрального бюджету (19% від прогнозованого ВВП у 2022 р.), що зумовило задіяння грантових і кредитних ресурсів наповнення бюджетів усіх рівнів; витрачання на сектор безпеки та оборони великих обсягів видатків з центрального бюджету, підключення до підтримки Сил безпеки і оборони місцевих бюджетів; вимушеного розподілу ресурсів між трьома напрямами видатків бюджету: безпекою і обороною; соціально-культурною сферою; підтримкою бізнесу.

З огляду на критично різні умови виконання і розвитку місцевих бюджетів у 2022 році, як реагування на воєнну загрозу на рівні Уряду України, міністерств та відомств було ініційовано низку законодавчих та нормативно-правових актів, що суттєво змінили порядок здійснення видатків на локальному регіональному рівні.

По-перше, з метою своєчасного та ефективного прийняття управлінських рішень під час воєнного стану, спрощено бюджетні процедури на місцевому рівні, розширено повноваження органів місцевої влади, а також призупинено перевірки Рахунковою палатою та Державною аудиторською службою виконання місцевих бюджетів шляхом затвердження Постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану» від 11 березня 2022 року №252, зокрема передбачено :

умови здійснення органами місцевого самоврядування, місцевими військовими адміністраціями, військово-цивільними адміністраціями бюджетних повноважень; визначено заходи по залученню додаткових фінансових ресурсів до дохідної частини місцевих бюджетів; передбачено передачу коштів з бюджету громади на потреби Сил безпеки та оборони і для забезпечення заходів функціонування держави в умовах дії режиму воєнного стану.

У контексті розширення видаткових повноважень з прийняттям Наказу Міністерства фінансів України «Про внесення змін до Типової програмної класифікації видатків та кредитування місцевого бюджету» до видатків місцевих бюджетів віднесено видатки, спрямовані на надання підтримки ВПО та евакуйованим особам. Крім того, шляхом прийняття постанови Кабінету Міністрів України №693 від 17 червня 2022 року передбачене право управління коштами місцевих бюджетів без оприлюднення відповідних актів [4].

По-друге, врегульовано порядок фінансового забезпечення діяльності органів управління на місцевому рівні в умовах воєнного стану [5].

По-третє, з прийняттям Закону України «Про внесення змін до розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України та інших законодавчих актів України» №2134- IX від 15 березня 2022 року [6] в умовах воєнного стану не застосовується стаття 55 Бюджетного Кодексу України щодо проведення захищених видатків. Пріоритетність здійснення видатків врегульована постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану» № 590 від 9 червня 2021 року [7], відповідно до якої витрати на національну безпеку та оборону і на проведення заходів правового режиму воєнного стану віднесено до видатків першої черги; видатки, віднесені у мирний період до захищених, - видатків другої черги; фінансування капітальних видатків передбачено в останньому порядку і де-факто здійснювалося за умови доведення їх нагальності. Таким чином з початку війни було забезпечено ліквідність єдиного казначейського рахунку [8].

На увагу заслуговує факт постійного внесення змін до Постанови КМУ

№590: впродовж 2022 року – 20 разів, 2023 року – 8 разів, що обумовлено неспроможністю спрогнозувати ситуацію навіть у короткостроковому періоді та зміною потреб органів управління. Зокрема, в цьому контексті неодноразово розширено перелік бюджетних видатків другої черги внаслідок віднесення до цього переліку придбання і встановлення джерел резервного живлення, роботи і послуги з будівництва, реконструкції, ремонту та утримання інфраструктури у сфері дорожнього господарства, придбання спеціалізованої техніки для комунальних підприємств, будівництво/придбання житла для внутрішньо переміщених осіб тощо [9].

Крім того, Законом України «Про внесення змін до розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України та інших законодавчих актів України» №2134-IX від 15 березня 2022 року [6] скасовано положення Бюджетного Кодексу України щодо здійснення передачі фінансового ресурсу між загальним та спеціальним фондами місцевого бюджету в межах обсягів бюджетних призначень лише шляхом затвердження рішення про місцевий бюджет чи шляхом внесення змін до нього.

Підсумовуючи, зауважимо: в умовах війни назріла потреба зміни дизайну формування та реалізації бюджетної політики в напрямі забезпечення гнучкості і коригування бюджетних показників, що стало наслідком таких процесів: спрямування на сектор безпеки та оборони значних обсягів видатків з державного бюджету, підключення до підтримки ЗСУ місцевих бюджетів; вимушеного маневрування між трьома напрямами видатків – безпекою і обороною; соціальною сферою; підтримкою бізнесу. Внаслідок зміни пріоритетів відбулася і зміна підходу до проведення видатків місцевих бюджетів внаслідок, по-перше, скорочення обсягів фінансових ресурсів для органів місцевого самоврядування, по-друге, появи нових видаткових повноважень та новою політикою держави – спрямованою на забезпечення стійкості бюджетної системи.

Виходячи із зазначеного напрямками удосконалення та оптимізації видаткової частини місцевих бюджетів є:

- запровадження інституційних норм, які б забезпечували узгодженість бюджетної політики органів місцевої влади і визначеними у середньострокових стратегічних планах і інших програмних документах соціально-економічного розвитку території. Як показує практика визначені пріоритети в середньострокових стратегіях розвитку громад не завжди підкріплені видатками в затвердженому бюджеті громади і навпаки деякі видатки громади не відповідають затверджені нею стратегії розвитку;

- відновлення середньострокового бюджетного планування, як інструменту стратегічного підхід до формування пріоритетів, ефективного розподілу коштів та посилення бюджетної дисципліни. З початку повномасштабної військової агресії норма Бюджетного кодексу України щодо середньострокового планування місцевих бюджетів була призупинена і лише у 2024 році вона відновилася та буде діяти при формуванні прогнозів місцевих бюджетів на 2026-2028 роки;

- запровадження високого рівень прозорості та підзвітності використання коштів бюджету органами місцевої влади, забезпечення доступності інформації про бюджетні видатки для громадян у зрозумілій формі, запровадження функціонування системи громадського моніторингу шляхом залучення громадськості до питань, пов’язаних з бюджетним процесом та інформування населення із питань затвердження та виконання видаткової частин місцевих бюджетів як на базовому рівні територіальних громад, так і на загальнодержавному рівні. Дотримання вимог щодо відкритості та прозорості бюджетного процесу є ключовою умовою формування довіри між населенням держави та владою, особливо у фінансовій сфері;

- покращення використання програмно-цільового методу бюджетування через розроблення чітких цілей державної бюджетної політики та визначення мети бюджетної програми, яка визначає не процес функціонування, а кінцеву мету витрачання бюджетних коштів установою. Мета має стати реальною та не змінюватися суттєво кожного року, за винятком окремих випадків, коли бюджетна програма носить періодичний характер, термін її виконання

закінчується або прийняття нового законодавства передбачає внесення змін до неї.

- удосконалення підходу до формування результативних показників бюджетних програм установ, в основі яких закладено визначення суспільством корисності видатків бюджету та створюваних за допомогою них суспільних благ. Це зумовлює посилити відповідальність виконавців бюджетних програм, яка, згідно з програмно-цільовим методом бюджетування, охоплює вимірювання обсягів здійснених заходів, оцінку їх виконання та досягнення визначених цілей.

Реалізація зазначених підходів дасть можливість покращити ефективність витрачання коштів місцевих бюджетів, досягти росту добробуту громад та створення покращених умов для розвитку локальної економіки на території як окремої громади, так і України в цілому.

ВИСНОВКИ

Питання забезпечення стабільності матеріальної бази та бюджетної спроможності місцевих бюджетів є ключовим, адже без його належного вирішення самоврядні територіальні громади не здатні виконувати покладені на них функції та повноваження.

Для реалізації покладених обов'язків органи місцевого самоврядування зобов'язані мати у своєму розпорядженні не тільки нематеріальні активи (управлінські, організаційні чи правові), але й володіти економічними, трудовими, інфраструктурними та природними ресурсами. Саме наявність такої збалансованої ресурсної бази є передумовою якісного, своєчасного та повному виконання як власних повноважень, так і функцій, делегованих державою.

Розпочата у 2014 році реформа місцевого самоврядування та бюджетна реформа суттєво посилила спроможність громад діяти самостійно, що стало особливо важливим в умовах повномасштабного російського вторгнення.

Завдяки розширенню повноважень і ресурсів, місцеві органи влади змогли оперативно реагувати на нові для них виклики, пов'язані із забезпечення підтримки сил безпеки та оборони, розміщенням і соціальний супроводом внутрішньо переміщених осіб, а також підтримувати безперервність надання основних послуг громадянам, навіть у тих регіонах, які зазнали значних руйнувань під час окупації чи веденні бойових дій.

Цей досвід підтверджує важливість сильної та самостійної місцевої влади як фундаменту стійкості держави в умовах криз.

Зазначена теза підтверджується і проведеним аналізом виконання місцевих бюджетів Чернівецької області за 2020-2024 роки.

За 2020 рік до місцевих бюджетів надійшло власних доходів в сумі 3964389,0 тис. грн, за 2021 рік - 4773652,3 тис. грн, за 2022 рік - 6366718,0 тис. грн, за 2023 рік - 7889824,9 тис. грн, за 2024 рік - 8184451,0 тис. грн

Обсяг власних доходів у 2021 році зріс у порівнянні з 2020 роком на 809263,3 тис. грн, або 20,4%, у 2022 році у порівнянні з 2021 роком на 1593066

тис. грн, або 33,4%, у 2023 році у порівнянні з 2022 роком на 1523107 тис. грн, або 23,9%, у 2024 році у порівнянні з 2023 роком на 294626,1 тис. грн, або 3,7%. У порівнянні з 2020 роком обсяг власних доходів зріс на 42200662 тис. грн, або у 2,1 раза, а за час воєнного стану на 3410799 тис.грн, або у 1,7 рази.

Все це дало змогу покращити фінансову спроможність місцевих бюджетів області. Забезпеченість власними ресурсами для виконання наділених повноважень місцевими органами влади Чернівецької області у 2020 році складала 45,6%, у 2021 році – 47,4%, у 2022 році – 65,2%, у 2023 році – 62,0%, у 2024 році – 63,7%. З початком війни і направлення значної частини коштів Державного бюджету на потреби Сил безпеки і оборони, забезпеченість власними доходами у 2022 році зросла аж на 17,8% і протягом воєнного періоду значно не змінилася.

У 2022-2023 роках відбувається значене зростання податку на доходи фізичних осіб з грошового забезпечення, грошових винагород та інших виплат, одержаних військовослужбовцями, поліцейськими та особами рядового і начальницького складу, що сплачується податковими агентами. Так у 2022 році такого податку надійшло 1271477,7 тис. грн, у 2023 році – 1203523,3 тис. грн Зазначене зумовлено значним зростанням грошової винагороди військовослужбовцям, що беруть участь у бойових діях. У зв’язку із внесенням змін до Бюджетного кодексу України з жовтня 2023 року ці надходження в повному обсязі зараховуються до Державного бюджету України.

Видаткова частина місцевих бюджетів області у 2020 році складала 8700798,3 тис. грн, у 2021 році - 10080984,1 тис. грн, у 2022 році - 9757997,1 тис. грн, у 2023 році - 12725550,4 тис. грн, у 2024 році - 12855618,3 тис. грн

Ріст видатків у 2021 році у порівнянні з 2020 роком складає 15,9%, у 2022 році допущено скорочення видатків у порівнянні з 2021 роком на 3,2% (у зв’язку із обмеженнями, встановленими Постановою Кабінету Міністрів України від 9 червня 2021 р. № 590 «Про затвердження Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану», у 2023 році відбувається різке зростання видатків у порівнянні з 2022

роком на 30,4%, ріст видатків у 2024 році у порівнянні з 2023 роком склав 1 відсоток.

Змінилася і структура видаткової частин місцевих бюджетів. Збільшилися видатки на соціальний захист, що пов’язано із необхідністю підтримки та облаштування внутрішньо переміщених осіб, субвенції Державному бюджету на підтримку Сил безпеки та оборони, а також видатки на житлово-комунальне господарство. В той же час зменшилися видатки на будівництво об’єктів соціально-культурної сфери та ремонт доріг, транспортної інфраструктури.

Для досягнення бюджетної спроможності територіальних громад і зміцнення їх фінансової бази потрібно розв'язати ряд проблем і перешкод, які трапляються у кожній громаді на шляху до розвитку. Це можна одержати шляхом впровадження змін до чинного законодавства, які удосконалять процес надходження податків на користь органів місцевого самоврядування. Також важливими напрямками стануть реформування системи інвентаризації майна громад та їх майнових прав, боротьба з «тінізацією» ринку праці, поліпшення методології оцінки землі для покращення адміністрування податку на нерухоме майно та удосконалення ефективного механізму скорочення податкового боргу.

В умовах війни назріла потреба зміни підходів до формування та реалізації бюджетної політики в напрямі забезпечення гнучкості і коригування бюджетних показників, що стало наслідком таких процесів: спрямування на сектор безпеки та оборони значних обсягів видатків з державного бюджету, підключення до підтримки ЗСУ місцевих бюджетів; вимушеного маневрування між трьома напрямами видатків – безпекою і обороною; соціальною сферою; підтримкою бізнесу. Внаслідок зміни пріоритетів відбулася і зміна підходу до проведення видатків місцевих бюджетів внаслідок, по-перше, скорочення обсягів бюджетних ресурсів у розпорядженні органів місцевого самоврядування, по-друге, появи нових видаткових повноважень та новою політикою держави – спрямованою на забезпечення стійкості бюджетної системи.

Виходячи із зазначеного напрямками удосконалення та оптимізації видаткової частини місцевих бюджетів є:

- запровадження інституційних норм, які б забезпечували узгодженість бюджетної політики органів місцевої влади і визначеними у середньострокових стратегічних планах і інших програмних документах соціально-економічного розвитку території;

- відновлення середньострокового бюджетного планування, як інструменту стратегічного підхід до формування пріоритетів, ефективного розподілу коштів та посилення бюджетної дисципліни;

- запровадження високого рівень прозорості та підзвітності використання коштів бюджету органами місцевої влади, забезпечення доступності інформації про бюджетні видатки для громадян у зрозумілій формі;

- удосконалення підходу до визначення показників результативності бюджетних програм установ.

Досвід держав, що впровадили бюджетну реформу, демонструє різноманітність підходів та неминучість проблем, однак отримані результати свідчать про її високу ефективність. Попри складності, децентралізація принесла цим державам відчутні «дивіденди» насамперед у вигляді економічного зростання, посилення ролі місцевого самоврядування та підвищення якості наданих публічних послуг.

Україна лише на початку цього шляху, однак уже сформувала інституційні та фінансові інструменти, які створюють передумови для сталого розвитку, економічної самодостатності та зміцнення територіальних громад у довгостроковій перспективі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алєксєєв І.В. Бюджетний механізм і соціально-економічний розвиток регіонів. Львів : Ліга-Прес. 2014. 248 с.

2. Бак Н.А. Фінанси : навч. посібник. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т. 2012. 352 с.

3. Бекерська Д.А. Теретичні засади взаємозв'язку та взаємозалежності бюджетної системи і системи оподаткування. *Актуальні проблеми держави і права*. 2001. Вип.11: Матеріали 4-ї(56-ї) звітної наук. конф. проф. - викладацького складу ОНЮА "Правові проблеми становлення та розвитку сучасної Української держави". березень- 2001. С. 354-357.

4. Бондарук Т.Г. Доходи місцевих бюджетів в умовах децентралізації. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту*. 2015. № 1. С. 51–56.

5. Буряченко А.Є. Фінансовий потенціал регіонального розвитку : монографія. ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана». Київ. 2013. 342 с.

6. Бюджетний кодекс України : Закон України від 8 лип. 2010 р. № 2456-VI. URL: http://zakon.rada.gov.ua

7. Василик О.Д., Павлюк К.В. Державні фінанси : підручник. Київ : Центр учбов. літератури. 2004. 608 с.

8. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ, «Перун», 2005. 1728 с.

9. Возняк Г.В. Бюджетна політика соціально-економічного розвитку регіонів України в умовах фінансової децентралізації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук : 08.00.08. Київ. 2018. 42 с.

10. Возняк Г.В. Роль фінансової децентралізації в забезпеченні сталого ендогенного зростання регіонів України. *Фінанси України*. 2018. № 7. С. 100-117.

11. Горин В. Теоретичні засади неподаткових надходжень бюджету. *Світ фінансів*. 2015. Вип. 1. С. 58-68.

12. Дем‘янишин В.Г. Теоретична концептуалізація і практична реалізація бюджетної доктрини України : монографія. Тернопіль : ТНЕУ. 2008. 496 с.

13. Деякі питання формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 11 бер. 2022 р. № 252. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/252-2022-%D0%BF#Text

14. Європейська хартія місцевого самоврядування : міжнародний документ від 15 жовт. 1985 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text

15. Жаліло Я.А., Шевченко О.В., Романова В.В. та ін. Децентралізація влади: порядок денний на середньострокову перспективу : аналіт. доп. / за наук. ред. Я. А. Жаліла. Київ : НІСД, 2019. 192 с.

16. Загородній А., Вознюк Г. Фінансово-економічний словник. Львів : Вид-во НУ «Львівська політехніка». 2005. 714 с.

17. Збиткові комунальні підприємства потребують негайних змін, - «Центр реформ та розвитку – Чернівці». URL: https://promin.cv.ua/2018/06/23/zbytkovi-komunalni-pidpryiemstva-potrebuiut-nehainykh-zmin-tsentru-reform-ta-rozvytku-chernivtsi.html

18. Іщук С.О., Созанський Л.Й. Економічні результати фінансової децентралізації в Україні: регіональний рівень. *Фінанси України.* 2019. № 4. С. 111-125.

19. Казюк Я., Венцель В**.,** Фінансова спроможність громад у 2024 році у розрізі областей. URL:https://decentralization.ua/news/19512

20. Карпишин Н. Формування доходів місцевого бюджету від оренди та приватизації комунального майна. *Світ фінансів*. 2014. Вип. 2. С. 118-125.

21. Карпінський Б.А., Шира Т.Б. Фінанси: термінологічний словник. Київ : ВД «Професіонал». 2008. 608 с.

22. Кириленко О.П. Місцеві бюджети України (історія, теорія, практика). Київ : НІОС. 2000. 384 с.

23. Клець Л. Є. Бюджетний менеджмент : навч. посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 640 с.

24. Конституція України : закон України від 24 черв 1996 року № 254к/96-

ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua

25. Кравченко В.І. Місцеві фінанси України. Київ : Т-во “Знання”, КОО, 1999. 487 с.

26. Крупка М., Кульчицький М., Коваленко В. Трансформація ролі доходів місцевих бюджетів як інструменту бюджетного механізму в контексті децентралізації. *Світ фінансів*. 2018. Вип. 3. С. 7-18.

27. Кульчицький М.І., Заброцька В.О. Фінансове територіальне вирівнювання в системі міжбюджетних відносин : монографія. Львів : Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. 2015. 335 с.

28. Максимчук О. Вплив бюджетної децентралізації на функціонування бюджету розвитку (на прикладі бюджету м. Тернополя). *Світ фінансів*. 2017. Вип. 14. С. 91-99.

29. Мартьянов М. Аналіз довгострокових факторів впливу на доходи бюджетів територіальних громад. *Світ фінансів*. 2016. Вип. 1. С. 183-191.

30. Марчук А. Вплив децентралізації на структуру та динаміку доходів і видатків місцевих бюджетів. *Світ фінансів*. 2018. Вип. 2. С. 20-31.

31. Мельник М.І., Лещух І.В., Яремчук Р.Є. Ефективність адміністративно-фінансової децентралізації в регіоні: інвестиційний вимір. *Фінанси України*. 2019. № 3. С. 103-117.

32. Омелянович Л. Бюджетна система: інтегрований навчальний комплекс. Донецьк : Донецьк. нац. ун-т економіки і торгівлі. 2008. 237 с.

33. Осовська Г., Юшкевич О., Завадський Й. Економічний словник. Київ : Кондор. 2009. 358 с.

34. Опарін В.М., Сарнецька Я.А. Імперативи бюджетного регулювання в Україні в умовах фіскальної децентралізації. Фінанси України. 2020. № 1. С. 58-72.

35. Павлюк К.В. Бюджет і бюджетний процес в умовах транзитивної економіки: Монографія. Київ: НДФІ, 2006. 584 с

36. Письменний В. Дотації у забезпеченні фінансового потенціалу територій. *Світ фінансів*. 2018. Вип. 1. С. 70-81.

37. Планування та управління фінансовими ресурсами територіальної громади / за ред. Кириленко О.П. Київ : ТОВ «Підприємство ВІ ЕН ЕЙ». 2015. 396 с.

38. Позняковська Н.М., Міклуха О.Л. Соціальна відповідальність та підзвітність бізнесу і держави задля розвитку громадянського суспільства. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Економічні науки*. 2022. Вип. 4. С. 148-162.

39. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин : Закон України від 28 груд. 2014 р. *№* 79-VIII. URL : http://www.rada.gov.ua

40. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2016 році : Закон України від 24 груд. 2015 р. № 909-VIII. URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/909-19

41. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи : Закон України від 28 груд. 2014 р. № 157-VIII. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/71-19

42. Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон України від 5 лют. 2015 р. № 71-VIII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text

43. Про затвердження Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 9 черв. 2021 р. № 590. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/590-2021-%D0%BF#Text

44. Про внесення змін до Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 9 квіт. 2022 р. № 420. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/420-2022-%D0%BF#Text

45. Раделицький Ю. Проблеми наповнення місцевих бюджетів в Україні в контексті фінансової децентралізації. *Світ фінансів*. 2017. Вип. 2. С. 29-41.

46. Романюк С.А. Децентралізація: теорія та практика застосування :

монографія. Київ, 2018. 216 с.

47. Сидор І.П., Карпишин Н.І. Місцеве оподаткування в Україні в контексті забезпечення суспільних послуг. *Ефективна економіка*. URL : http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/9_2020/58.pdf

48. Сідельнікова Л.П. Розбудова бюджетних ресурсів у контексті еволюції державотворення. *Фінанси України*. 2014. № 8. С. 70-84.

49. Сторонянська І.З., Беновська Л.Я. Бюджети розвитку місцевих бюджетів: проблеми формування та використання в контексті поглиблення фінансової децентралізації. *Фінанси України*. 2016. № 5. С. 34-47.

50. Сунцова О. О. Місцеві фінанси: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.]. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 488 с

51. Теорія фінансів : підручник / Юхименко П.І. та ін.; за ред. проф. В.М. Федосова, С.І. Юрія. Київ : Центр учбової літератури. 2010. 576 с.

52. Територіальний розвиток і регіональна політики в Україні: виклики та пріоритети України / за наук. ред. В.С. Кравців. Ін-т регіон. дослідж. ім. М.І. Долішнього НАН України. Львів. 2018. 157 с.

53. Тимощик Л.П. Розширення джерельної бази місцевих бюджетів: національний та зарубіжний досвід. Modern Economics. 2021. № 29. С. 182-187. URL : https://modecon.mnau.edu.ua/issue/29-2021/tymoshchyk.pdf

54. Фінанси : підручник / за ред. С.І. Юрія, В.М. Федосова. Київ : Знання. 2008. 611 с.

55. Фінансове забезпечення розвитку місцевого самоврядування в Україні : монографія / М.П. Бадида та ін. Ужгород : ТДВ «Патент». 2017. 400 с.

56. Фінансово-економічний словник / С.В. Бойко та ін.; за заг. ред. П.І. Юхименка. Біла Церква : Освіта. 2012. 365 с.

57. Цюпик В.В. Зарубіжний досвід формування доходів місцевих бюджетів. збірник тез доповідей Третьої Всеукраїнської науково-практичної Інтернет - конференції. С. 246-250. URL : http://dspace.tneu.edu.ua/ bitstream/316497/19227/1/246-250.pdf

58. Чернівецька обласна державна адміністрація : офіційний сайт. URL : https://bukoda.gov.ua/

59. Чинчин О.В. Фінансово-правове регулювання виконання місцевих бюджетів за доходами в Україні : дис. … кандидата юридичних наук : 12.00.07. Запоріжжя, 2019. 210 с.

60. Чугунов І.Я., Макогон В.Д. Бюджетна політика в умовах економічних перетворень. *Економічний часопис-XXI*. 2016. № 3-4. С. 66-69.

61. Чугунов І.Я. Бюджетний механізм регулювання економічного розвитку: монографія. Київ : НІОС. 2011. 488 с.

62. Шевченко О.В., Романова В.В., Жаліло Я.А. та ін. Децентралізація і формування політики регіонального розвитку в Україні : наук. доп. / за наук. ред. д-ра екон. наук Я. А. Жаліла. Київ : НІСД, 2020. 153 с.

63. European local government finances and local autonomy/ European governance and urban policy: blog. URL : https://www.kdz.eu/en/news/blog/european-local-government-finances-and-local-autonomy#:~:text=2.-,Local%20Government%20Budgets%20in%20Europe,in%20Europe%20was%203.492%20Euro.

64. OpenBudget. URL : https://openbudget.gov.ua/

65. Recommendation of the Committee of Ministers to member states on local taxation, financial equalization and grants to local authorities. Rec (2000)14.: Council of Europe, 2000.

АНОТАЦІЯ

Кудрявцева М.П. Бюджетна спроможність органів місцевого самоврядування як основа їхнього функціонального призначення. Рукопис. Кваліфікаційна робота на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 072 – Фінанси, банківська справа та страхування. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Чернівці, 2025.

У кваліфікаційній роботі розкрито теоретичні аспекти бюджетної спроможності органів місцевого самоврядування, проаналізовано стан бюджетної спроможності органів місцевого самоврядування в Чернівецькій області в 2020-2024 роках, охарактеризовано потенціал формування та використання бюджетної спроможності органів місцевого самоврядування в Україні.

Ключові слова: органи місцевого самоврядування, місцеві бюджети, бюджетна спроможність, доходи бюджетів, видатки бюджетів.

SUMMARY

Kudriavtseva M.P. Budgetary capacity of local governments as the basis of their functional purpose. Manuscript. Qualification work on competition of the first (bachelor) level of the higher education for the specialty 072 – Finance, banking and insurance. Jury Fed'covych Chernivtsi National University, Chernivtsi, 2025.

In the qualification work the theoretical aspects of the budgetary capacity of local governments are revealed, the state of the budgetary capacity of local governments in the Chernivtsi region in 2020-2024 is analyzed, and the potential for the formation and use of the budgetary capacity of local governments in Ukraine is characterized.

Key words: local governments, local budgets, budget capacity, budget revenues, budget expenditures.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання чужих ідей, результатів і текстів наукових досліджень мають посилання на відповідне джерело.

_____ М.П. Кудрявцева